

6. Bakens en Geleidelichten

Dit hoofdstuk beschrijft een beperkt aantal personen in mijn leven die als geleidelichten en bakens hebben gefungeerd. De geleidelichten hebben me geholpen de juiste richting te vinden, de bakens waren in sommige gevallen duidelijke waarschuwingen voor mogelijk gevaar en in andere gevallen duidelijke aanwijzingen om moeilijkheden te voorkomen of het hoofd te bieden. De opsomming van de personen die mij bij mijn navigatie door het leven hebben begeleid of impliciet hebben gewaarschuwd en ondanks grote aanwijsbare moeilijkheden of hindernissen mij voor catastrophes hebben behoed, zijn familieleden, kennissen, collega's en (levens)gezellinnen die een belangrijke rol in mijn leven hebben gespeeld en in sommige gevallen nog spelen. Ik heb niet de illusie dat ik er in zal slagen een goed beeld te schetsen van iedereen die ik de revue laat passeren. Daarvoor is mijn schrijverstalent beslist onvoldoende. Toch hoop ik dat ik er in zal slagen al deze mannen en vrouwen iets beter te profileren dan uit de voorgaande en volgende hoofdstukken van deze herinneringen mocht zijn gebleken of blijken.

6.1 Sipke Vlietstra.

Sipke Vlietstra, mijn vader, was de jongste uit een gezin dat behalve de ouders, Sied Vlietstra en Elisabeth Schellingwouw, uit drie jongens en twee meisjes bestond. Sipke was de jongste van de drie broers waarvan Andries de oudste en Coenraad drie jaar ouder dan Sipke was. Sipke was geboren in 1894 en de broers en twee zussen, Tet en Dirkje, brachten hun jeugd gedeeltelijk op een beurtschip en gedeeltelijk "aan de wal" in Harlingen door. Het beurtschip was een transportscheepje dat een dienst tussen "Zwarte Haan" en Terschelling onderhield. Zwarte Haan was in die tijd een haventje met een redelijk grote bedrijvigheid. Het lag halverwege Harlingen en Holwerd en de verbinding met Terschelling was bijna direct. Het gehucht lag en ligt nog steeds vlak bij Oude Bildtdijk en bestond uit een boerderij, een soort herberg, een smidse en een paar arbeiderswoningen. Van de jeugd van Sipke is echter weinig bekend omdat hij daar maar heel weinig over los liet en zijn kinderen, Jan, Betty, Sied en mijzelf, daar weinig of niets over vertelde. Wel werd het me duidelijk dat hij een grote verering voor zijn Moeder had, een moeder die helaas op veel te jonge leeftijd in 1932 aan kanker overleed. Dat moet kort na mijn geboorte zijn geweest en de enige herinnering die ik aan grootmoeder Vlietstra heb, is haar graf op de algemene begraafplaats in Harlingen. Coenraad en Sipke bezochten in de tijd dat ze in Harlingen woonden de lagere school en de ambachtsschool waar Coenraad het beroep van timmerman en Sipke dat van smid onder de knie probeerden te krijgen. Ik vond het als kind maar vreemd dat ik meer over de jeugdijaren van Coenraad dan die van mijn eigen vader vernam. Het enige voorval uit zijn jongere jaren was zijn vlucht vanuit Zwarte Haan op sokken naar het ouderlijke huis in Harlingen. Na het doorlopen van de ambachtsschool vond grootmoeder Elisabeth een onderkomen voor Sipke die als leerling bij de smid in Zwarte Haan een betrekking en een slaapplek kreeg. Overmand door heimwee liet hij zijn bed en het merendeel van zijn kleren in de steek, kroop 's-nachts door een raam van het kamertje waar hij sliep en holde over de dijk terug naar Harlingen. Hoe hij daar is ontvangen is me nooit verteld en ook zijn andere familieleden hebben me daar nooit over kunnen informeren. Is er weinig bekend van Sipke's jeugd, dan is dat in nog mindere mate het geval met de informatie die ik over mijn grootvader Sied, overgrootvader Andries en bet-overgrootvader Andries Klaases los heb weten te peuteren. Er circuleren in de familie een aantal verhalen. Eén daarvan vertelt over een storm waarin het beurtschip van mijn grootouders terecht kwam en zo hevig was dat mijn grootouders de hoop op

een goede afloop hadden opgegeven. Ze hadden op dat moment alleen Dirkje, een kleuter van amper twee jaar, aan boord en om haar te redden, werd ze in en mandje de mast in gehesen. Het feit dat ik Dirkje later in levende lijve en getrouwd met Riekus regelmatig in Harlingen heb kunnen bezoeken, duidt op een goede afloop van dat avontuur. Een tweede vertelsel behandelt het overlijden van grootvader Sied. Volgens de lezing van de dochters van Coenraad is grootvader op 32-jarige leeftijd aan tyfus overleden. Volgens de lezing van alle andere familieleden is hij bij een derde of vierde poging om de passagiers van een Zweeds vracht- en passagiersschip dat ergens rondom de jaarwisseling van het jaar 1900 schipbreuk leed, met de rest van de bemanning van de reddingsboot waar hij deel van uitmaakte, verdrongen. Een speciale penning die door een dankbare overlevende van de passagiers is geslagen en met een forse vergoeding aan die aan de nabestaanden van de verdrongen bemanning van de reddingsboot moest worden uitbetaald, heeft die nabestaanden nooit bereikt. De penning is te bewonderen in het Fries Museum in Leeuwarden en het geld dat in eerste instantie naar de Noord- En Zuid-Hollandse Redding Maatschappij is overgemaakt, is door diezelfde organisatie gebruikt om daar een nieuwe reddingsboot voor aan te schaffen. Het feit dat er heel wat over die schenking te doen is geweest, moet de tweede versie van zijn overlijden ondersteunen. Ook heb ik mijn ouders daar diverse malen over horen praten. Zeker weten doe ik het niet, er werden over dit soort familieaangelegenheden in de omgang met mijn ouders geen vragen gesteld en als die al gesteld werden, kreeg ik daar nimmer antwoord op. Het overlijden van grootvader Sied plaatste zijn weduwe voor grote zorgen. Hoewel ze een trouw lid van de Hervormde Gemeente was, liet de kerk na haar enige bijstand te verlenen. De pogingen van grootmoeder om het hoofd boven water te houden en het gezin zonder enige hulp van anderen te voeden, heeft Sipke voorgoed van die kerk en het Christelijke geloof af doen keren. Het zwijgen over moeilijke familieaangelegenheden gold ook voor mijn nieuwsgierigheid ten aanzien van mijn oudere broer Jan en mijn zuster Betty die door de ouders van haar moeder werd opgevoed. Pas toen ik als zevenjarige een groot portret van een in mijn ogen fraai ogende dame ontdekte en mijn ouders vroeg wie dat wel kon zijn, kwam het hoge woord er uit. Dat was Sipke's eerste vrouw die aan een ongeneeslijke ziekte was overleden. Die geheimzinnigheid heeft nimmer het wantrouwen weg kunnen nemen dat mijn ouders, en vooral mijn vader, wellicht meer informatie achter hielden. Op basis van oude foto's en wat zorgeloos opgeborgen documenten kwam ik er achter dat Sipke na zijn vlucht uit Zwarte Haan als stoker/machinist op een schelpenzuiger op de Waddenzee had gediend en een tijdje in de omgeving van Arnhem als stoker/bestuurder op een locomotief werkzaam was geweest. Hij moet in die tijd zijn voorlopig diploma als machinist (thans werktuigbouwkundige) bij de Nederlandse Koopvaardij hebben gehaald en op schepen die tussen Harlingen en Hull voerden, voldoende vaartijd hebben verzameld om het diploma A van derde machinist in de wacht te slepen. Gewapend met dat diploma en inmiddels verloofd en getrouwd met Dieuwke Scheltema (zie het hoofdstuk "Jeugd in Fryslân") tekende Sipke een vijf-jarig contract bij de Java-China-Japan Lijn, een rederij die na de tweede wereldoorlog werd omgedoopt in Koninklijke Java China Pakketvaart Maatschappij. Zijn verblijf in het Verre Oosten was verre van fortuinlijk want Sipke werd diverse malen opgenomen en verpleegd voor hevige aanvallen van malaria. Terug in Nederland behaalde hij het B-diploma dat hem recht gaf als tweede machinist op schepen van de Grote Handelsvaart dienst te doen. Dat diploma werd later omgezet in een zogenaamd "Rood C" diploma dat werd toegekend aan hen die voldoende vaartijd hadden behaald maar met hun B-diploma voldeden aan de eisen die aan Hoofdmachinisten werd gesteld. Sipke maakte een aantal reizen bij de Hollandse Lloyd die een

passagiersdienst op Zuid-Amerika onderhield. Hij werkte als tweede machinist op de “Brabantia” en de “Limburgia” maar werd op één van deze reizen in een ziekenhuis in Engeland opgenomen waar men bij hem een gevaarlijke variant van tyfus constateerde. Hij moet daar verschillende weken tussen leven en dood hebben gezweefd, maar herstelde toch langzaam van deze ziekte. Toen bleek dat deze tyfus-aanval hem immuun had gemaakt voor verdere aanvallen van malaria. Althans dat is het verhaal dat ik uit mijn vader los wist te peuteren. Hem werd aangeraden zijn beroep als zeevarend werktuigbouwkundige op te geven en trad, nog steeds gehuwd met een zieke Dieuwke, bij de Frico in Leeuwarden in dienst als hoofdmachinist belast met alle werktuigbouwkundige apparatuur van deze coöperatie waar meer dan veertig zuivelfabrieken deel van uitmaakten. Al spoedig na aanvaarding van deze positie overleed Dieuwke en trouwde Sipke een goed jaar na haar overlijden met mijn moeder Eysina Koning.

Ik heb hem niet anders dan in deze functie die hij met hart en ziel bekleedde, meegemaakt. Met een lengte van 1 meter 80, een volle donkere, bijna zwarte haardos en sterke gelaatstrekken, straalde hij een ontegenzeggelijke grote autoriteit uit. Ik was niet bang voor hem, maar behoevde me er wel voor hem niet voor de voeten te lopen. Als ik straf verdiende, werd dat zonder pardon door hem gesanctioneerd en op clementie behoefde ik niet te rekenen. Tot aan het moment waarop ik me bewust begon te worden van tegenstrijdigheden in zijn opvattingen en uitlatingen had ik een groot ontzag voor deze man. Echter in situaties waarin mijn gezondheid te wensen overliet, toonde hij zich bezorgd en stelde alles in het werk om pijnlijke en minder plezierige lichamelijke ervaringen liefdevol te begeleiden of op te vangen. Dat gold vooral de perioden in mijn vroege levensjaren waarin ik met middenoorontsteking worstelde, een abces achter mijn knie had en mijn tonsils moesten worden verwijderd. Toch was het moeilijk deze compassie te waarderen op de momenten waarop hij met mijn moeder mijn halfzuster Betty trachtte op te voeden. Dit doodnerveuze kind kon, mede geprogrammeerd door haar moeder’s familie op Ameland, haar eten meestal niet door de keel krijgen. In plaats van begrip voor haar situatie op te brengen, werd ze op een voor mij onbarmhartige wijze met haar moeilijkheden geconfronteerd, iets dat de toestand waarin ze verkeerde alleen maar erger maakte. Dat waren dan ook momenten waarop ik bang voor mijn vader was. Ik heb nooit goed begrepen waarom Sipke zijn dochter, waar hij zoals later bleek veel van hield, niet uit de klauwen van de familie in Ameland en de tante van Betty in Stadskanaal heeft bevrijd en ze in ons gezinnetje heeft opgenomen. Het kan zijn dat mijn moeder daar een doorslaggevende rol in speelde.

De herinneringen aan directe contacten met mijn vader zijn de overigens bescheiden hulp die ik speelde bij zijn volkstuintje. Dat tuintje was gelegen op een gebied dat tussen de Wilhelminabaan en de Fonteinstraat lag. Op zijn bekende nauwkeurige en sterk bestudeerde wijze pootte, besproeide en oogstte hij daar aardappelen, diverse soorten groente, rode en witte kool, rode bieten, en andere lekkernijen. In zijn door hem zelf ontworpen en gebouwde broeikas waren we getuige van de wijze waarop augurken, komkommers en andere naar warmte snakkende etenswaren groeiden en onze schaarse keuken smaakvol en overdadig aanvulden. Hij had zelfs een ingenieuze constructie bedacht, gebaseerd op de wetten van de zwaartekracht, om water vanuit het verder weg gelegen slootje naar zijn paradijsje te transporteren. Het ontwikkelen van constructies werd in zijn functie bij de Frico op hoge prijs gesteld en het bedrijf wist een groot aantal patenten van zijn geesteskinderen in de wacht te slepen. Dat bedrijf, de machinekamer, de koelkamers, de opslagruimten met allerlei soorten kaas en een bezoek aan het hoogste gebouw van de Frico was een ander tijdverdrijf waar ik nooit genoeg van kon krijgen. Vanuit dat hoogste

punt gaf vader mij onderricht in de plaatsen en dorpen die tot aan de Waddeneilanden, de Friese meren en ver weg de stad Groningen, bij helder weer zichtbaar waren. Excursies die geheel voldeden aan mijn hobby die uit het tekenen van landkaarten en het lezen van reisverhalen en -verslagen bestond. Nadat zus Betty mij had leren fietsen en we gedwongen werden letterlijk “de boer” op te gaan in pogingen om ons gezin extra aardappelen, melk, suikerbieten en koolzaad tegen de betaling van tabaksbonnen te verschaffen, kreeg ik aanvullend onderricht in alles wat met de geologie en geografie van Fryslân te maken had. Het bleef daarbij niet bij lange fietstochten naar Aegum (tussen Warga en Roordahuizum), Berlikum en de Parochiedorpen. Sipke had nog een pijl op zijn boog. Vanaf de tijd dat hij als leerling in Zwarte Haan had vertoefd, had hij contact onderhouden met een vissersfamilie in Oude Bildtdijk. Op een prachtige stralende en zonovergoten Zondag besloot hij die visser op te zoeken en nam mij op mijn moeder’s fiets mee. Hij legde me uit dat we naar het Noorden van Fryslân fietsend een dijk moesten beklimmen. Daarachter zou de zee zich in volle glorie ontplooiën. Groot was mijn teleurstelling dat achter die dijk zich een vlak weideland openbaarde. Geen nood, vertelde mijn vader me, er was nog een tweede dijk. Ook die dijk bracht geen verandering in het landschap. De derde dijk was echter groter, sterker en indrukwekkender. Nadat we de fietsen langs een hek hadden geparkeerd en de dijk via een smal trapje beklommen, werd de belofte ingevuld. Een schitterend blauw-groen wateroppervlak werd zichtbaar en in de verte waren de contouren van de waddeneilanden zichtbaar. Vader legde me uit dat we achtereenvolgens een slaper, een dromer en een wachter hadden beklommen, de namen van de drie dijken die in omgekeerde volgorde Fryslân tegen het opdringende zeewater hadden beschermd. Voorzien van diverse scharretjes (platvis) en volgepropt met koffie en dikke plakken koek, een geschenk van de vrouw van de visser, aanvaardden we onze tocht terug naar Leeuwarden. Dit was zonder meer één van de hoogtepunten in mijn interactie met Sipke Vlietstra.

Mijn eerste jaar in de Rijks Hogere Burger School leek aanvankelijk op een fiasco uit te draaien. Ik begreep geen snars van de lessen die de geometrie- en algebrales ons voorschotelde en eindigde mij kerstrapport met twee zware onvoldoendes voor de twee wiskundevakken. Er was slechts één avond van een intensieve uitleg van mijn vader voor nodig om mij de grondbegrippen van axioma’s, stellingen en bewijsvoeringen duidelijk te maken. Vanaf dat cruciale moment had de wiskunde geen geheimen meer voor mij. Mijn omgang met Sipke bleef vanaf dat moment beperkt tot zijn verwoede pogingen om mij deelgenoot te maken van zijn werk en vooral van zijn ontwerpen en constructies. Ik bleef, ondanks het feit dat ik er weinig van begreep, zijn trouwe toehoorder. Mijn moeder had die taak allang opgegeven. In het laatste jaar van mijn studie aan de HBS kreeg Sipke plotseling de ingeving Frans te willen leren. Hij stortte zich in mijn lesboeken van de eerste klas en dwong mij hem in die voor hem totaal vreemde taal te onderwijzen. Na een dikke maand aan zijn nieuwe hobby te hebben gesleuteld en mij van mijn huiswerk af te hebben gehouden, was de maat voor mij vol. Ik vertelde hem dat hij het op moest geven omdat hij de uitspraak van het Frans absoluut niet onder de knie kon krijgen. Hij was hevig teleurgesteld en gebruikte zijn vroegere inspanningen waarin hij mij met mijn wiskunde problemen had geholpen als een bewijs van weinig loyaal handelen van mijn zijde jegens hem. Zijn beroep op mijn uren was echter zodanig dat het voor mij onmogelijk was iedere avond zo’n twee uur als pseudo-leraar te kunnen fungeren. Dat was trouwens niet ons enige conflict. Hij was met mijn moeder van mening dat Nederlands-Indië Nederlands moest blijven en dat Soekarno een dief van ons koloniale bezit was. Ik was het daar hartroerend mee oneens en het conflict en de politionele

acties van Nederland in dat deel van de wereld creëerden grote spanningen tussen mijn ouders en mij. Ik was hevig teleurgesteld in hun houding, een teleurstelling die mijn relatie met mijn ouders, en zeker met mijn vader, geen goed deed. Een dergelijke spanning ontstond eveneens toen in het tweede kwartaal van de derde klas van de HBS mijn rapportcijfers minder vrolijk waren dan men gewend was. Tot mijn grote teleurstelling ondervond ik toen, vooral van de zijde van mijn vader, absoluut geen steun maar in plaats daarvan een stroom verwijten. Die kwamen er op neer dat ik er met de pet naar had gegooid. Ik wist zelf beter en had meer dan ooit in die periode behoefte aan opbeurende woorden. Die kwamen Sipke echter nooit over de lippen. Hoewel hij na het voltooien van mijn middelbare opleiding mij steunde in mijn besluit een opleiding aan de zeevaartschool in Amsterdam te volgen, had ik het gevoel dat hij het eigenlijk een verspilling van mijn mogelijkheden vond. Na voltooiing van die studie en het daarop volgende vertrek uit het ouderlijke huis, bleef de relatie met Sipke beleefd maar afstandelijk. Mijn vader bleek later grote moeite met zijn pensionering in 1959 te hebben; hij kon zijn draai niet vinden; maakte moeder het leven zuur en begon plotseling last te krijgen van allerlei lichamelijke kwalen en kwaaltjes. Hij overleed veel te vroeg tien jaar later aan maagkanker. Na zijn opname in een ziekenhuis en een daaropvolgende ingrijpende operatie nam Sipke afscheid van ons. Daarna volgde nog een emotioneel bezoek van zijn broer Coenraad en gleed Sipke op Vrijdagavond de 15de Juni 1969 langzaam in een coma. Ik heb die nacht aan zijn bed doorgebracht en heb uren lang geprobeerd herinneringen op te halen. Nadat ik om zeven uur's-ochtends was afgelost door mijn jongere broer, overleed Sipke zonder nog bij kennis te zijn gekomen.

6.2 Eysina Koning

Moeder Sientje (ook wel Moeke Sientje) was de dochter van Jakob Koning en Geertje Pater en was geboren in de gemeente Onstwedde op 1 December 1903. Haar vader, de enige Opa die ik heb gekend, was een schoenmaker die zijn vak op indrukwekkende wijze beoefende. Hij nam met mijn grootmoeder, een lieve stokdove vrouw, het risico om naast zijn vak ook een schoenhandel te kopen en was niet onfortuinlijk in deze combinatie van vakman en handelaar in dit arme Groningse veengebied. Sientje's verleden is mij een compleet raadsel. Behalve de ontdekking van een paar jeugdfoto's weigerde ze pertinent over haar jeugd te praten, die ze tezamen met een jongere (Tido) en oudere broer (Hendrik) doorbracht in en rondom de winkel die grootvader Jakob in Stadskanaal had gekocht. In mijn jeugd jaren had ik dan ook meer contact met mijn grootouders dan met mijn eigen moeder. Opa nodigde me vaak uit in zijn werkplaats waar het naar leer en schoenpoets rook en waar hij op kunstige wijze zolen en hakken uit de hem ter beschikking staande materialen sneed en die met houten pennen, geen spijkers, en lijm aan de onderzijde van versleten schoenen bevestigde en daarna het geheel handmatig met vreemde gereedschappen, schuurpapier en schoenpoets afwerkte. Overmatig vriendelijk was de man echter niet en ik denk dat die eigenschap naar de genen van Sientje was overgedragen. Converseren met mijn grootmoeder was onmogelijk, maar de wijze waarop ze me bij mijn schaarse bezoeken in een enorm bed tussen de veren dekbedden instopte, toonde haar gevoelens en warmte die ik van Sientje nooit ontving. Ik kan me zelfs niet herinneren dat ze me ooit op haar schoot heeft genomen of tijdens momenten van groot verdriet of pijn liefderijk heeft geknuffeld en getroost. Misschien dat dat alles te maken had met de wijze waarop ze in het huwelijksbootje met Sipke Vlietstra was gestapt. Concrete informatie daarover heb ik niet, maar ik neem aan dat het volgende zich heeft afgespeeld. Grootvader Koning had een schoenenwinkel die door drie andere

winkels van de confectiezaak van Co van der Veen was verwijderd. De afstand daartussen bedroeg niet meer dan honderd meter. Co van der Veen was getrouwd met Riek, een zuster van Dieuwke Scheltema. Ik neem aan dat tijdens de aflopende ziekte van Dieuwke en haar overlijden Co en Riek Sipke op een bepaalde manier van raad hebben voorzien. Het kan zijn dat ze Sipke hebben aangeraden een hulp in de huishouding te zoeken die hem en zijn twee kinderen, Jan en Betty, op konden vangen. De korte afstand tussen de winkel van grootvader Koning en die van Co van der Veen maakt het waarschijnlijk dat het oog is gevallen op Sientje die, weer naar ik aanneem, nog bij haar ouders woonde. Hoe dan ook, Sientje is naar Leeuwarden getrokken en als huishoudster bij Sipke in dienst getreden. Onder druk van de ouders en de overige familieleden van Dieuwke moet men toen toch hebben besloten om Sipke enigszins te ontlasten en werd Betty naar Ameland gehaald. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat dat van meet af aan de bedoeling van Co en Riek van der Veen en in overleg met de Amelanders is geweest.

Na het overlijden van Dieuwke moeten Sipke en Sientje het bed hebben gedeeld want op het moment dat ze in het huwelijk traden was Sientje twee tot drie maanden zwanger. Het resultaat van die zwangerschap en de wijze waarop de verbintenis tot stand is gekomen, kan niet super romantisch worden genoemd. Daarvoor ontbrak ook een duidelijk getoonde en nooit verborgen genegenheid tussen de twee echtelieden. Ik mag dan wel het gevolg van een samensmelting van twee lichamen zijn geweest, de paring was, denk ik, eerder sexueel dan romantisch.

Ondanks het ontbreken van de normale moederlijke affectie, was ze niet uit mijn jonge leven weg te denken. Ze zorgde goed voor het gezinnetje, kookte een heerlijke pot, en was constant bezig ons van schoon gewassen kleren en een propere omgeving te voorzien. In de perioden dat de financiële middelen ontbraken of nieuwe kleren schaars waren, was ze meermalen te vinden achter haar trapnaaimachine waarin ze broeken, jurken, en veel andere kledingstukken maakte of verstelde. Mijn genegenheid voor Sientje laat zich het beste uitdrukken in mijn ontsteltenis toen Eddy Althoff, een overbuurjongen, een paar dagen bij ons logeerde omdat zijn moeder was overleden. Ik kon zijn gemoedstoestand niet berispen. Hij was er tamelijk onverschillig onder, terwijl ik, bij de gedachte aan een mogelijk overlijden van mijn eigen moeder, geweldig emotioneel kon worden. Dat kan trouwens ook het gevolg zijn geweest van de angst een stabiele omgeving te kunnen verliezen.

In haar jonge jaren moet Sientje een goed ogende verschijning zijn geweest. Na haar huwelijk besteedde ze minder aandacht aan haar uiterlijk maar bleef opvallen door haar krachtadige en ietwat onvriendelijke optreden. Ze was ongeveer 1.75 lang, had een flink postuur en was opvallend sterk. Ze fietste gemakkelijk met één van haar jonge kinderen als extra last in vijf tot zes uur van Leeuwarden naar Stadskanaal, waar ze zich beter thuis voelde dan in het gezelschap van typisch stugge Friese bevolkingsgroepen. Ik had de indruk dat de persoon waar ze het best mee op kon schieten Rita, de vrouw van haar broer Tido, was. Misschien kwam dat ook wel omdat Rita een bijzonder meegaande, vergoelijkende en vriendelijke aard had. Moeder kon daarentegen weinig geduld opbrengen voor mensen die niet precies deden wat ze daarvan verwachtte. Zo werd de vriendschap met de weduwe van één van Sipke's naaste medewerkers afgebroken omdat die bij een onverwacht bezoek van mijn ouders de deur opendeed met de opmerking: "Waar waren jullie op weg naar toe?" Ook de relatie met Alie Sepp, de vroegere huishoudster van een alleenstaande man die een paar huizen verderop in de Elisabethstraat woonde, werd verstoord. Sientje was kwaad omdat Alie in de periode waarin Sipke en mijn jongere broer Sied aan roodvonk leden, niet inging op de uitnodiging van mijn moeder om binnen

te komen toen ze in ons achtertuintje kwam informeren over de gezondheidstoestand van de zieke gezinsleden. Haar weigering was volkomen terecht omdat ze zelf voor de veiligheid van haar eigen kinderen diende te zorgen. Het contact met Alie en haar echtgenoot brak compleet af toen mijn ouders het plan hadden opgevat naar een dorp in de provincie te verhuizen waar Klaas Sepp postkantoorhouder was. Klaas en Alie raadden mijn ouders een dergelijke overgang op hun leeftijd sterk af en dit werd door Sientje opgevat als een gebaar waarin de Sepp's tot uitdrukking brachten dat ze niet met twee oude mensen in de onmiddellijke nabijheid wensten te worden opgescheept. Nadat Sientje na Sipke's overlijden naar Eindhoven was verhuisd, zag ze aanvankelijk kans om goede relaties met een aantal andere alleenstaande vrouwen op te bouwen. Die braken allen af omdat Sientje het niet na kon laten in het openbaar schampere opmerkingen over die kennissen te maken. In de tijd waarin ik in het bijzijn en onder de supervisie van Sipke en Sientje opgroeide, was ik meermalen getuige van grote echtelijke ruzies. Die waren vaak het gevolg van het verzet van Sipke tegen Sientje's weinig buigzame optreden ten opzichte van anderen. Een groot conflict deed zich voor toen Sientje ontdekte dat Sipke een geheime correspondentie met Betty voerde. Ik moet op dat moment 15 jaar zijn geweest en hoorde mijn moeder dreigen dat ze van plan was Sipke alleen achter te laten en met haar kinderen naar haar (bejaarde) ouders in Stadskanaal te gaan. Op een bepaalde manier gaven die haar te verstaan dat ze haar problemen zelf op diende te lossen en dat een vlucht naar grootvader en grootmoeder niet werd geaccepteerd. Het incident werd bijgelegd maar bleef lange tijd loodzwaar op de stemming in het gezin drukken.

Het enige echte intieme contact dat ik met mijn moeder had, was gedurende de momenten waarin we samen naar klassieke muziek zaten te luisteren. Op die momenten bleek Sientje te ontdoen en kwam een prettiger deel van haar nogal moeilijk toegankbare karakter in beeld.

Nadat Sientje 77 jaar was geworden, ging het met haar verstandelijke vermogens langzaam maar zeker bergaf. Gedurende een lange tijd begon ze last te krijgen van hallicunaties waarin ze zich in haar flatje bedreigd ging voelen. Vooral het feit dat ze er van overtuigd was dat mijn oudere halfbroer Jan een verhouding met een buurvrouw had, was rotsvast in haar geheugen geprent. Een verhuizing naar een verzorgingsflat hielp het probleem van de hallicunaties. Sientje weigerde echter contact te zoeken met de overige bewoners en een steeds slechter worden gehoor en een falend gezichtsvermogen deed haar isolement versterken. Het enige goede contact bleek ze met Elly Goemaat en Elly's vriendin Rien Combée te hebben. Zeker weet ik dat echter niet omdat contact met moeder bijna niet mogelijk was. Ze schrompelde in korte tijd in van een struise verschijning naar een frêle en in mijn ogen zielig wezentje waar je bijna doorheen kon kijken. Ze bracht de dagen in haar stoel bij het raam door en het enige contact met de buitenwereld was een radiootje met een koptelefoon. Die radio was op dezelfde zender afgestemd. Ik betwijfel het dat ze echt naar de radio-uitzendingen luisterde. Na twee ingrijpende operaties die het gevolg waren van een heupfractuur overleed ze kort voor haar negentigste verjaardag. Het doet me goed te weten dat ze in die laatste momenten de hand van mijn dochter Mirjam heeft gezocht en vastgehouden. Of ze het snel door mij vervaardigde bandje nog heeft kunnen beluisteren of althans de boodschappen en groeten daarin heeft begrepen, weet ik niet. Wel dat mijn snel gearrangeerde overtocht naar Eindhoven te laat kwam.

6.3 Coenraad Vlietstra

Vermoedelijk heeft een ieder in zijn of haar leven wel een familielid gehad of gekend waaraan men meer dan normaal gehecht was of die een grote indruk heeft achtergelaten. Voor mij was dat zonder twijfel Coenraad Vlietstra, Ome Coen, de oudere broer van mijn vader. Coenraad was een indruk- en vertrouwenwekkende persoonlijkheid. Iets kleiner dan Sipke, maar ongetwijfeld lichamelijker sterker, ontzag inboezemend en tegelijkertijd bijzonder vriendelijk van aard was Ome Coen, die gesierd was met een fraaie snor, een man waar ik in mijn jonge jaren met een soort kinderlijke verering tegen op zag. Niet dat ik veel in zijn nabijheid heb doorgebracht. Dat contact vond slechts twee maal heel intens plaats. In de eerste plaats tijdens mijn vakantie bij Ome Coen en zijn echtgenote Tante Houkje. In het relaas over mijn jeugdijaren heb ik daar uitvoerig over geschreven. Het was vooral de aandacht die Ome Coen aan mij schonk, mij meetroonde naar zijn werkplaats en me leerde hoe met hamers, nijptangen, schroevendraaiers, vijlen en andere gereedschappen om te gaan, mij uitvoerig voorlichtte over het leven van de konijnen die de familie in Harlingen fokte, en af en toe in de deuropening kwam luisteren naar mijn verwoede pogingen om een melodietje uit het huisorgel te produceren en een paar aftandse 78-toerenplaten op een wellicht nog oudere grammofoon af te spelen, dat alles tot groot plezier van neef Albert die maar geen genoeg van deze muzikale opvoeringen kon krijgen. Coenraad moedigde me vol enthousiasme aan die pogingen niet op te geven. De tweede maal was dat aan het sterfbed van mijn vader, toen Coenraad aan de ene zijde van Sipke's bed en ik aan de andere zijde daarvan waren gezeten. We hielden beiden een hand van de langzaam in een coma glijdende Sipke Vlietstra vast. Ik zag en voelde hoe Ome Coen de rechterhand van Sipke vol emoties steeds steviger in zijn greep hield en Sipke die greep zwakjes beantwoordde. Ik heb nimmer in mijn leven een dergelijk schouwspel van innerlijke verbondenheid tussen twee broers meegemaakt en dat moment is me altijd en onder alle omstandigheden levendig bijgebleven.

Twee broers, die ondanks het feit dat ze elkaar maar weinig zagen, iets waar mijn moeder in grote mate verantwoordelijk voor was, in hart en ziel met elkaar verbonden waren. Als er over familieleden in ons huisgezin werd gepraat, kwam altijd Ome Coen, de meest bekwame timmerman van Rijkswaterstaat, ter sprake. Het waren dan de avonturen die mijn vader met zijn broer had beleefd, die uitgebreid aan de orde kwamen. De gevaarlijke bezigheden waarin beide boers over de in het water van de haven van Harlingen liggende bomen dansten en dat vaak met een nat pak moesten bekopen; de salto's die ze vanaf de kade in het water maakten, salto's die Ome Coen in die tijd in een werkplaats herhaalde en hem in plaats van op zijn voeten op zijn hoofd deed belanden; de jongensachtige en pseudo-baldadige streken die ze uithaalden als de was van hun moeder naar haar klanten moest worden gebracht; de wijze waarop ze zich aan het stiefmoederlijke gezag van hun oudste zuster Tet wisten te onttrekken; en de vele andere verhalen waar ik enorm van genoot en waarvoor ik hem als het ware een ereplaatsje in mijn geheugen gaf.

In het derde jaar van de oorlog leerde ik een andere Coenraad kennen. Dat gebeurde als volgt. In het hoekhuis aan het einde van de Elisabethstraat waar de Joodse bewoners uit waren verdreven, was een club van de jeugdstorm en de hitlerjugend gevestigd. Een groot aantal activiteiten van deze bendes speelden zich af in het tuintje van dat huis en van tijd tot tijd hield een Nederlandse stormwachter, gekleed in een zwart uniform, een oogje in het zeil. Kennelijk om die dwaze jeugd een soort bescherming tegen kwalijke opmerkingen van voorbijgangers te geven. Zonder die stormwachter te hebben gezien, schreeuwde ik (11 jaar oud) een beledigende leuze in de richting van dat verzamelde hoopje nazi-aanbidders. Onmiddellijk daarop werd ik in mijn kraag gegrepen

en die zwaarlijvige stormwachter dreigde mij te arresteren. Het eerste wat hij deed, was naar mijn naam vragen. Toen hij me “Vlietstra” hoorde stamelen, veranderde zijn houding onmiddellijk en hij vroeg me of ik familie was van Coenraad Vlietstra. Niet beter wetend of we beiden dezelfde Coenraad bedoelden, beantwoordde ik die vraag bevestigend. Opeens werd ik geconfronteerd met een uitbundig verhaal over de man van Rijkswaterstaat die in Franeker een brug had afgebouwd nadat een ingenieur zijn pogingen om dat ook te doen had opgegeven. In zijn verhaal had die ingenieur niet alleen gefaald in het bouwen van de brug, maar had daarna zichzelf van het leven beroofd. Coenraad Vlietstra was na dit succes door de burgemeester van Franeker uitgenodigd bij de opening van de brug aanwezig te zijn en had met die burgemeester in een open landauer een rijtoer door dit stadje gemaakt. De stormwachter was zo enthousiast een neefje van die beroemde Coenraad te ontmoeten, dat er van een arrestatie of zelfs een schrobbering geen sprake meer was. Hij was, afkomstig uit Franeker, zelf getuige geweest van die vorstelijke ontvangst van Coenraad en de daarop volgende rondrit. Nadat de man me naar huis had gestuurd, was het eerste wat ik deed mijn ouders vragen naar de authenticiteit van dit verhaal. En jawel, mijn vader bevestigde het hele verhaal en voegde er nog een paar extra loftuitingen aan toe. Ongewild had Oom Coenraad Vlietstra mij, en wellicht ook mijn ouders, behoed voor mogelijke represailles van de kant van de bezetter. Natuurlijk kon mijn verering voor een dergelijke Oom nooit meer stuk. Drie maanden na het overlijden van Sipke kwam er tevens een eind aan het leven van Coenraad Vlietstra. Vol droefenis, maar met dankbare herinneringen, heb ik de rouwdienst en de daaropvolgende begrafenis bijgewoond en afscheid genomen van een man, een mens, die een vaste plaats in mijn herinneringen heeft ingenomen.

6.4 Wiskundeleraar Jan Alkema

In de derde klas van de HBS werden we verrast door de komst van een nieuwe wiskundeleraar. Alkema was tezamen met Ferwerda, de nieuwe directeur die Ten Bruggecate opvolgde, afkomstig van de HBS in Heerenveen en we zouden drie jaar lang van deze uitermate bekwame leraar onderricht in de vakken algebra, meetkunde, goniometrie/trigonometrie, stereometrie en beschrijvende meetkunde gaan ontvangen. Alkema was een lange, slanke en imponerende persoonlijkheid met een lang en enigszins blozend gelaat en een lichtblonde haardos die boven de slapen tekenen van slijtage vertoonde. Hij was bijna steeds in een lichtbruin kostuum, compleet met vest gekleed, had een bijna krakende stem waar een grote mate van autoriteit van uit ging en zonder dat hij daar enige moeite voor behoeft te doen, wist hij zijn gezag zonder verdere maatregelen aan de klas op te leggen. Er werden nimmer achter zijn rug opmerkingen gemaakt of grapjes uitgewisseld iets wat gemakkelijk mogelijk was geweest omdat hij zijn educatieve talenten meestal vergezeld deed gaan van uitgebreide constructies die hij met liniaal en een grote passer op het bord voor de klas uitvoerde. In mijn herinneringen bewoog Alkema zich steeds voorzien van die twee instrumenten en ik kan me hem zonder passer en liniaal niet meer voor de geest halen. Met zijn lengte van naar schatting 1 meter 84, beende hij voor en door de klas met stappen die zijn autoriteit accentueerden. Maar deze leraar bezat nog een andere eigenschap. Hij zag kans de wiskunde op een zodanige wijze aan zijn gehoor te presenteren dat het, althans voor mij, een genoegen was de stellingen, bewijsvoeringen, constructies en berekeningen in mij op te nemen, ze thuis door te werken en te leren begrijpen en daarna van iedere volgende les met de aldus opgedane ervaring en kennis met een nieuw verworven inzicht aan te horen. Ik betrapte me er vaak op dat die lessen meer dan instructies of onderricht vormden; het werden opvoeringen

waar ik van genoot en waarvan ik de inhoud op bijna fanatieke wijze opzoog. Het was dan ook geen wonder dat mijn kennis van de diverse onderwerpen in de wiskunde goede tot excellente resultaten in de diverse proefwerken te zien gaven en ik het eindexamen afsloot met drie tien en één negen voor respectievelijk stereometrie, beschrijvende meetkunde, goniometrie en algebra. Die laatste negen was een gevolg van een slordigheidje dat beslist niet nodig was geweest. Vanaf dat moment heeft het beeld van deze unieke leraar mij nimmer verlaten en prijs ik me gelukkig en bevoorreed Alkema als leraar te hebben gehad en te hebben gekend. Toen Alkema ons in de vijfde klas naar onze toekomstplannen vroeg en ik hem vertelde van plan was de Zeevaartschool te bezoeken en een carrière in de koopvaardij na te streven, was de man hevig teleurgesteld. Hij heeft echter, en ook daar ben ik hem dankbaar voor, geen enkele poging ondernemen om mij van die plannen af te brengen.

Op 20 februari 2006 ontving ik van ex-klasgenootje Sigrid Houwen het bericht dat Jan Alkema op 12 februari 2006 op 86-jarige leeftijd is overleden. Ik denk met veel plezier aan hem en zijn lessen terug en blijf hem eeuwig dankbaar voor het feit dat de wiskunde in mijn leven en mijn carrière een zeer grote rol heeft kunnen spelen..

6.5 Kapitein Doeksen

Mijn eerste kennismaking met een top-vertegenwoordiger van de Grote Handelsvaart betrof iemand met een naam die onherroepelijk verbonden was aan de legendarische familie Doeksen van Terschelling. De Doeksens hadden op dit waddeneiland een grote reputatie opgebouwd voor zover het de kennis betrof van de wispilturigheden van de zee, vooral de Noordzee, en de wijze waarop men met die eigenschappen diende om te gaan. De naam Doeksen was vooral synoniem met de vloot van zeeslepers, bergingsschepen en veerboten die vanuit de haven van West-Terschelling hun activiteiten uitvoerden. De Doeksen waar ik op mijn eerste schip als stuurmansleerling, de Polyphemus, kennis mee maakte was een korte, stevige en evenals Meester Alkema, gezag uitstralende figuur die mij vriendelijk en zelfs een beetje vaderlijk de hand drukte, zichzelf voorstelde en bij het noemen van mijn naam informeerde of ik familie van de Harlingse tak van de Vlietstra's was. Zonder verder naar bijzonderheden te informeren, heette hij me welkom en verwees me naar eerste stuurman Neuteboom, die vanaf dat moment als mijn "zeepa" zou fungeren. Omdat kapitein Doeksen slechts gedurende deze ene reis naar en vanaf Indonesië als gezagvoerder op de Polyphemus zou fungeren, was er van een intensief contact eigenlijk geen sprake. Maar er kwam een moment waarop hij op een belangrijke wijze mijn intrede in de wereld van werken, het uitdragen van gezag, het omgaan met anderen, en het demonstreren van menselijk gedrag zou demonstreren. Op die eerste grote zeereis van Amsterdam naar het Verre Oosten was het weer in de Noordzee, het Kanaal en de Atlantische Oceaan, ondanks het feit dat de reis in de decembermaand plaats vond, aanvankelijk rustig. Er stond een middelmatige deining in de Atlantische Oceaan, maar tot op dat moment voelde ik me kiplekker. Dat veranderde nadat we Straat Gibraltar waren gepasseerd. Het weer sloeg om, de wind wakkerde aan tot windkracht 7 en 8 en er stond een zware korte deining. De tweede dag na passage van de Rots sloeg de zeeziekte toe. Hard en genadeloos. Die eerste dag bleef ik mijn werkzaamheden uitvoeren ondanks het feit dat alles wat ik naar binnen trachtte te werken, er prompt weer uit kwam. De dagen bracht ik door onder de locomotieven die ik met mijn collega-leerling, Joop Vermeulen, in het vet diende te houden. Rondom het middaguur moesten we ons opknappen om met de gezagvoerder en de overige stuurlieden een "zonnetje te schieten" en tijdens de hondenwacht (van

0 tot 4 uur) was het mijn taak om een uur lang het roer van de roerganger over te nemen. De dagen die volgden op die eerste aanslag op de conditie van spijsverteringsorganen kenmerkten zich door een constante misselijkheid en het overgeven van alles wat ik tot mij nam. Eten kon ik nauwelijks maar beperkte het innemen van voedsel tot het drinken van grote hoeveelheden water. De vijf dagen die we tot aan Port Saïd nog voor de boeg hadden, waren een martelgang. Ik probeerde me zo goed mogelijk te houden want ik had de indruk gekregen dat Kapitein Doeksen me in de gaten hield en ik wilde niet al bij voorbaat het risico lopen mijn zo voortvarend gestarte carrière voortijdig te moeten beëindigen. Op de laatste nacht, voor aankomst in Port Saïd, nam ik mijn plaats achter het roer weer in en was vol goede hoop dat een normaal bewegend schip in de haven van Port Saïd en de daarop volgende tocht door het Suez Kanaal, de Golf van Suez en de Rode Zee mijn lichamelijke conditie zou verbeteren. Echter, op een gegeven moment voelde ik me enorm warm worden, het bloed scheen me naar mijn hoofd te stijgen en daarna werd alles zwart. Ik was in de uitoefening van mijn pas aangevangen loopbaan bij de Grote Handelsvaart flauwgevallen. Een paar seconden later kwam ik weer bij en werd door Doeksen naar onze hut gebracht met de opdracht een paar uur intens te gaan slapen en vooral de volgende ochtend een ontbijt te nuttigen. In de paar uur die verliepen tussen dat flauwvallen en het verplicht gestelde ontbijt waren we op de rede van Port Saïd gearriveerd, was het weer aanzienlijk verbeterd, de zeegang sterk verminderd en mijn maag in staat een speciaal door de hofmeester bereid ontbijt naar binnen te werken. Nog voor het moment waarop de loods aan boord kwam, stapte Doeksen de mess binnen, kwam naast me zitten en stelde me gerust. Hij had dit probleem met veel beginnende zeelieden meegemaakt en de rest van de reis die we voor de boeg hadden, zou aanmerkelijk rustiger zijn. Ondanks het feit dat zijn bemoedigende woorden me een hart onder de riem staken, bleek zeeziekte toch een chronisch probleem voor mij te worden. Op momenten waarop ik er last van kreeg, moest ik echter steeds weer aan de positieve opmerkingen van mijn Terschellingse gezagvoerder denken en bleef ik verwoede pogingen ondernemen om dat probleem zo niet te overwinnen, dan toch de baas te blijven.

Er was nog iets waarbij Doeksen een rol ging spelen. Joop Vermeulen en ik poogden beide ons diploma voor de rang van derde stuurman tijdens onze leerlingenperiode te bemachtigen. We moesten daarvoor twee dikke logboeken vullen. Het grootste van de twee was bedoeld om daar een zo groot mogelijk aantal berekeningen van de positie van ons schip in vast te leggen. In het andere logboek dienden we alle mogelijke apparatuur (stuurinrichting, ventilatieapparatuur, navigatiemiddelen, reddingsmiddelen, ketels en motoren opgesteld in de machinekamer) te beschrijven en tevens gevallen waarin de wetten ter voorkoming van aanvaringen moesten worden opgevolgd zeer gedetailleerd vast te leggen. Dat gold ook voor wetten die betrekking hadden op het laden van stukgoed, ertsen, steenkool, enz. Iedere week moesten we onze bevindingen door de gezagvoerder laten paraferen en kapitein Doeksen deed dat met veel begrip en een groot gevoel van betrokkenheid. Daar waar hij het niet eens was met onze beschreven resultaten, voorzag hij ons van raad en droeg ons op die raad als toevoegingen in de logboeken vast te leggen. Hij schroomde evenmin om ons de les te lezen als we onze bevindingen wat al te snel en te gemakkelijk hadden geboekstaafd. Het werken met hem was van een dergelijk grote waarde, dat we onze logboeken na deze eerste van drie te maken reizen al voor meer dan de helft hadden gevuld. Een betere begeleiding hadden we ons niet kunnen wensen en is voor mij een voorbeeld gebleven van de wijze waarop jonge en nieuwe medewerkers in een zojuist begonnen loopbaan kunnen en moeten worden gevolgd, bekritiseerd, geprezen en uiteindelijk gelanceerd.

Helaas weigerde de opvolger van Doeksen, kapitein Glaudemans, zich met onze inspanningen te bemoeien en onze werkzaamheden te paraferen zodat we onze pogingen voortijdig op moesten geven.

6.6 Elly Goemaat

Pietje Elisabeth Goemaat kan en mag in deze opsomming van personen die van invloed zijn geweest op mijn leven niet onvermeld blijven. Ze is bijna 25 jaar mijn echtgenote geweest en was de moeder van mijn twee dochters. Toch is het met een zekere schroom dat ik een poging waag om Elly en haar relatie met mij zelf op een eerlijke wijze op papier te zetten. Ik kan en mag me daar echter niet van onttrekken.

Elly was de buitenechtelijke dochter van Daan van der Ent en Pita Kalis. Voor zover ik weet waren beiden afkomstig uit Giessendam/Hardinxveld. De vader van Pita was kapitein bij de Rijnvaart. Pita voelde na de geboorte van Elly niets voor een huwelijk met Daan en trouwde enige tijd later met Jaap Goemaat, die in zijn betere dagen ook stuurman en kapitein op een Rijnaak was geweest. Aan die carrière was tijdens de tweede wereldoorlog een einde gekomen toen Jaap Goemaat weigerde voor de Duitsers te varen. Na de oorlog werd voorrang gegeven aan hen die geen gehoor aan die weigering hadden gegeven en Jaap Goemaat stond voor de keus om òf als stuurman zijn loopbaan te vervolgen dan wel een ander beroep te kiezen. Hij koos voor het laatste en vond emplooi in de Rotterdamse haven als classificeerder, een zeer fraaie benaming voor hen die in de droogdokken van Rotterdam schepen van aangroeiingen verwijderden en de huid van deze vaartuigen van lagen beschermende verf voorzagen. Die ommezwaai kwam Jaap Goemaat duur te staan want Pita had de kentering in Jaap Goemaat's professionele activiteiten een vijandige houding tegenover haar echtgenoot aangenomen. In die atmosfeer groeide Elly op. Ondanks het feit dat Jaap Goemaat de in zijn schoot geworpen dochter compleet accepteerde en haar zijn naam gaf, heb ik nooit een grote mate van genegenheid tussen vader en aangenomen dochter waargenomen. Dat gold trouwens ook voor zijn eigen kinderen, Mary en Willem, die respectievelijk vier en acht jaar jonger waren dan Elly. Ook van de zijde van Pita was van een echte ouderlijke houding geen sprake. Elly volgde vijf klassen van de lagere school en werd daarna op dertienjarige leeftijd in het arbeidsproces gegoooid. De zuurverdiende inkomsten moesten thuis worden afgedragen en in ruil mocht Elly zo af en toe om een zakcentje bedelen. Als deze beschrijving al schrill en koud mochten lijken, het stelt niets voor bij de wijze waarop ik later met de houding van vooral Pita ten opzichte van haar dochter kennis maakte. Die kennismaking vond plaats nadat ik op aandrang van Wim Vlot, mijn klasgenoot op de Kweekschool voor de Zeevaart, een correspondentie met Elly was gestart in de periode dat ik de oriëntatiecursus "Maleis" aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam volgde en gedurende de tijd van die cursus een betaalde gast in het huisgezin van de ouders van Wim Vlot was. Wim had Elly als vriendin van zijn (op dat moment) verloofde Rien Combée leren kennen. Na afloop van de cursus startte ik mijn beroep als vierde stuurman bij de Koninklijke Rotterdamse Lloyd. Die start hield in dat ik gedurende vele weken nachtdiensten had op schepen van de Lloyd die werden geladen of gelost. De nachtdienst stelde niet al te veel voor en gedurende de zestien uur dat ik aan boord diende te blijven, kon ik meer dan gemakkelijk van een goede nachtrust genieten. Het was de bedoeling dat ik overdag verder kennis met Elly zou kunnen maken, maar haar dagelijkse werkzaamheden verhinderden een regelmatige omgang. Ik had moeite met de wijze waarop Elly's moeder haar dochter bevoogde en drong er bij Elly op aan

haar moeder niet in alles tegemoet te komen en er voor te zorgen dat ze een eigen leven op kon bouwen. Daar kwam maar weinig van terecht. Ondanks dat voelde ik me tot haar aangetrokken en het resultaat was dat we besloten een nauwe band met elkaar aan te gaan, iets wat in die tijd met de naam “verkering” werd aangeduid. Elly was een kop kleiner dan ik was, had bruinachtig haar dat kennelijk regelmatig diende te worden onderhouden, was een slanke en goed ogende verschijning en straalde op de momenten dat we van de aanwezigheid van anderen verschoond waren, een uitgesproken levenslust uit. Het enige probleem vormde haar gebit dat slecht onderhouden was. Haar ouders namen hoegenaamd geen moeite dat met bezoeken aan een tandarts te verhelpen en lieten de gaatjes in haar tanden en kiezen uitgroeien tot rottende plekken. Bij een bezoek aan mijn ouders in Leeuwarden, zo’n twee jaar na onze eerste kennismaking, werd dit probleem door een aantal bezoeken die Elly met mijn moeder aan tandarts Heslinga bracht, rigoureuus opgelost.

Omdat ik van tijd tot tijd vrij was van het “lopen van nachtdiensten” kwam ik met Pita overeen dat ik gedurende die vrije dagen gebruik mocht maken van een logeerbed. Na twee weken van die mogelijkheid gebruik te hebben gemaakt, werd de rekening gepresenteerd. Ze verzocht me haar voor die periode 100 gulden per week te betalen. Om een aanvaring te vermijden, betaalde ik deze logiesprijs en deed er vooralsnog verder het zwijgen toe. Na drie maanden op deze wijze te hebben doorgemodderd, werd ik als vierde stuurman op de “Kota Baroe” geplaatst en vertrok voor een reis van negen maanden naar de USA, de Perzische Golf en het Verre Oosten. Ik hield al corresponderend contact met mijn “meisje” en na terugkomst besloten we ons te verloven met de bedoeling zo snel mogelijk tot de bezegeling van ons geluk middels een huwelijk over te gaan. De verloving zelf werd een eerste grote ramp in onze relatie. Elly had het aan haar moeder overgelaten een verlovingsfeestje te organiseren. Dat feestje werd een “feest” waarin tenminste zestig gasten werden uitgenodigd en ik aan het einde van een grote braspertij de rekening kreeg gepresenteerd. Al mijn opgespaarde centjes verdwenen als sneeuw voor de zon en Klaas Hamelink, de enige gast die ik uit had kunnen nodigen en mijn collega-stuurman op de “Kota Baroe” was geweest, waarschuwde mij voor een naderend onheil. Hij zag dat in de vorm van de houding en het optreden van Elly’s moeder. Toch had ik nog steeds hoop dat ik me aan de druk van dit ontstellend egoïstische en egocentrische menselijke wezen zou kunnen onttrekken. Ik had naar de waarschuwing van Klaas moeten luisteren. De invloed van Pita was niet te stuiten en mijn optimisme dat ik daar wel in zou kunnen slagen, was ongegrond. Ondanks die minder plezierige ervaring met Pita, bleef ik van Elly houden en ik twijfelde er in die tijd niet aan dat, als ik kans zag haar uit de verstikkende omknelling van haar moeder te verdrijven, wij uiteindelijk een goed en liefdevol samenlevingsverband op zouden kunnen bouwen. Dat ik daar uiteindelijk niet in ben geslaagd is meer te wijten aan de wijze waarop Pita haar dochter bleek te kunnen programmeren dan aan mijn pogingen Elly van haar moeder af te kunnen schermen. Ondanks dat alles trouwen we in januari 1957. Het formele deel van die trouwpartij werd weer een door Pita georganiseerd feest, met alle financiële gevolgen van dien. Voordat er van een echt feest sprake was, diende ik eerst een knallende ruzie tussen Pita en Elly enerzijds en mijn ouders anderzijds op te lossen. Pita en Elly hadden geld van mijn ouders geleend (waarvoor weet ik nog steeds niet) en toen mijn moeder op terugbetaling aandrong, werd dat niet alleen geweigerd maar werd door de twee dames beweerd dat het een gift was. Het karakter van mijn moeder was niet zodanig dat ze dat bedrag zonder enige vorm van strijd wenste op te geven. Het gevolg was dat ik in het Verre Oosten brieven van Elly ontving waarin ze niet schroomde moeder met het woord “wijf” te bestempelen.

Het had een verdere waarschuwing moeten zijn; ik bedekte dat conflict voor de zoveelste maal met de mantel der liefde, letterlijk en figuurlijk. Het huwelijk dat op die dag onder ongelukkig gesternte begon, vond haar einde in 1987. Na een periode van zes jaar waarin ik het door mij gestichte “ouderlijke” huis was ontvlucht, jaagde ik de kogel door de kerk. Om mijn relatie met Francine kracht bij te zetten, drong ik op een voor Elly zo gunstig mogelijke scheiding aan. Bij het opstellen van het uiteindelijke scheidingscontract verweet Elly’s advocaat haar dat ze veel te inhalig was en extra eisen stelde die onverstandig, oneerlijk, ongelukkig en onuitvoerbaar waren. Ik sloeg de raad van mijn advocaat om in de overeenkomst meer aan mij zelf te denken in de wind en wilde voor alles voorkomen dat de scheiding een oeverloze controverse op zou gaan leveren. Elly kreeg het huis in Eindhoven dat met een minimaal kleine hypotheek was belast en waarvoor ik de verdere aflossing voor mijn rekening nam. Een huis dat in de periode tot 1999 400 procent in waarde steeg. Mirjam en haar latere echtgenoot, Pieter Roelofs, trokken bij Elly in en na hun huwelijk nam Elly de zelf aangenomen zorg voor hun kleinkinderen op zich. Veel aandacht kregen de andere kleinkinderen van dochter Sylvia en haar echtgenoot Louis in die periode nauwelijks. Tot aan het overlijden van mijn moeder in 1993 besteedde Elly echter grote aandacht aan haar en bezocht ze mijn moeder die zichzelf van de rest van de samenleving volledig had geïsoleerd, regelmatig. Haar verblijf in Eindhoven duurde tot aan het moment waarop ze met die gehele familie Roelofs naar Fryslân verhuisde. Na haar woning in Eindhoven te hebben verkocht en zich opnieuw in Akkrum te hebben ingericht, volgden er nog twee verhuizingen naar en in Sneek. Uiteindelijk kwam ze met een slechte gezondheid en tekenen die op de ziekte van Alzheimer leken, in een verzorgingsflatje terecht. De wijze waarop ze sinds onze scheiding Francine en mij bij elke mogelijke gelegenheid belasterde, maakte een goede omgang met haar en later ook met de familie Roelofs moeilijk, zo niet onmogelijk. In het volgende hoofdstuk hoop ik op de meer dan 25 jaar dat dat huwelijk officieel heeft geduurd en mijn relatie tot Elly meer uitgebreid terug te komen.

6.7 Drs. H.J.C.A. Nunnink

Mijn eerste ontmoeting met Harry Nunnink, doctorandus in de wiskunde, dateerde van oktober 1959 in een interview dat in Eindhoven plaats vond naar aanleiding van mijn sollicitatie naar een betrekking bij Philips. Dat interview had tot doel om vast te stellen indien mijn opleidingen en mijn verstandelijke vermogens mij in staat zouden stellen een toekomstige loopbaan als programmeur (van computers) te doen vervullen. Harry stelde zich aan mij op de meest vriendelijke wijze voor en droeg me op uit mijn hoofd de logaritmen met basis tien voor de getallen van 2 tot en met 10 uit te rekenen. Na een kleine vingerwijzing van zijn kant, slaagde ik daar met niet al te grote moeite in. We babbelden daarna nog wat door, hoofdzakelijk over mijn afgebroken zeemansloopbaan en hij gaf me te kennen dat ik, als ik daar prijs op stelde, zonder problemen zou worden aangenomen. Na aanvaarding van dat dienstverband kreeg ik regelmatig met Harry te maken en componeerde tientallen programma’s waarvan de analyses door hem waren uitgevoerd. Aanvankelijk bestonden zijn opdrachten uit het omzetten van door hem in normale tekst geschreven instructies die veel op bloemrijke Algol-achtige beschrijvingen van het probleem leken en zonder veel moeite in machinecode voor de IBM-650 computers en de experimentele Pascal-computer van het Natuurkundig Laboratorium konden worden omgezet. De bestudering van de problemen die ik later samen met hem mocht uitvoeren, vonden in een atmosfeer van grote collegialiteit plaats, iets dat bij de omgang van de meeste andere universitair

geschoolde krachten van deze rekengroep nauwelijks mogelijk was. Harry had een fors maar uiterst vriendelijk voorkomen, was bijna altijd gekleed in een donkerblauw kostuum (compleet met vest), en was één van de eerste medewerkers van dit deel van het Philips Laboratorium dat een auto bezat - een blauwe Opel Kadet met een wit dak! Een andere opmerkelijkheid was dat ik de man nimmer geïrriteerd heb meegemaakt of als moeilijk bereikbaar heb ervaren. Het hoogtepunt van mijn samenwerking met Harry kwam met de bestudering van de mogelijkheid aan te tonen dat elke landkaart met ten hoogste vier kleuren konden worden ingekleurd. Die samenwerking leidde tot een door de computer gesteunde oplossing die wij in een Technisch Rapport vastlegden. Helaas heeft Harry nimmer het initiatief genomen deze oplossing en onze rapportage in een prominent internationaal mathematisch tijdschrift te publiceren. Zo'n tien jaar later werd dit probleem officieel bewezen verklaard. De wiskundigen die hier voor verantwoordelijk waren, hebben echter voortgeborduurd op de door Harry Nunnink ingeslagen weg. In hoeverre ze de hand hebben weten te leggen op ons rapport is me nooit duidelijk geworden. Mijn pogingen om daar enige klaarheid in te brengen zijn allen mislukt omdat het Natuurkundig Laboratorium al mijn vragen dienomtrent onbeantwoord heeft gelaten. De vier tot vijf jaar die ik in zijn nabijheid heb doorgebracht, waren een grote steun in mijn overgang van ex-zeeman naar die van laboratorium assistent. Daarnaast heeft Harry mij van tijd tot tijd geholpen bij het verduidelijken van problemen die ik in mijn studies tegenkwam. Aan onze vrij talrijke bijeenkomsten kwam een einde toen ik naar het Centrum voor Fabricagetechnieken van Philips verhuisde en hij naar het computercentrum van Hilversum vertrok. Een hernieuwde kennismaking vond plaats in de zeventiger jaren toen Harry bij en op Philips Telecommunicatie Industrie in Hilversum was uitgekeken en deel uit ging maken van een ISA-groep van de hoofdindustriegroep Elcoma. Ik was zelf intussen de woordvoerder geworden van het Office van de System Architect van de Concern Commissie voor CAD die onder voorzitterschap van dr. Pannenburg stond. In die hoedanigheid kreeg ik te maken met bijna alle activiteiten binnen Philips die met de introductie en verspreiding van CAD te maken hadden en dat gold zeker voor de Elcoma ISA-groep. Het werd me echter hoe langer hoe duidelijker dat Harry het niet naar zijn zin had. Zijn adviezen aan de leiding van Elcoma werden in de wind geslagen en belangrijke opdrachten kreeg hij niet. Hij beklagde zich daarover, misschien te vaak, bij de centrale leiding van de ISA, maar het werd duidelijk dat men hem weinig serieus nam. Toen door het vertrek van een medewerker van de OSA er een plaats in mijn bureau vrij kwam, zag ik kans Harry als adviseur aan te trekken. Ik kon hem moeilijk als medewerker aannemen, omdat Harry aanvankelijk mijn meerdere was geweest. Zijn komst bracht grote klaarheid in mijn pogingen een universele aanpak voor de diverse CAD-programma's te creëren en Harry maakte daarbij op uitmuntende wijze gebruik van de inmiddels in de OSA verzamelde kennis en de internationale literatuur. Er kwam zelfs een begin van een samenwerkingsverband met de Stanford Universiteit in Palo Alto tot stand. Helaas begon Harry steeds vaker te klagen over maagpijnen. Veel te jong en veel te vroeg is hij toch nog plotseling, zo'n drie jaar na de komst bij onze activiteiten, aan maagkanker overleden. Harry's echtgenote vroeg me bij zijn teraardebestelling een korte herdenkingsrede uit te spreken. Aan dat verzoek heb ik graag, maar ontroerd weten te voldoen.

6.8 Ir. G.C.M. Schoenaker

Mijn eerste kennismaking met Gerard Schoenaker vond plaats in de kelder van de oude gebouwen van Philips' Natuurkundig Laboratorium waar de ontwikkelaars van een numeriek

bestuurde nokkenfreesbank mijn eerste besturingsprogramma aan het testen waren. De elektronische besturing voor dit apparaat was ontwikkeld door ir. van Ommering en ir. Schoenaker. Echt contact had ik op dat moment niet met de man die gedurende vele jaren als mijn directe chef zou gaan fungeren. Mijn eerste indruk was die van een nogal klein, mager mannetje, een tikkeltje nerveus met een ietwat vermoeide gelaatsuitdrukking, weinig woorden gebruikend en gekleed in een lichtbruin kostuum. Als lid van de rekengroep van het Laboratorium en belast met de verdere ontwikkeling van programmatuur voor numeriek bestuurde gereedschapswerktuigen, begon ik regelmatig contact met Gerard te krijgen. Bij de reorganisaties van de rekengroep en de daaropvolgende verhuizing van het centrale rekencentrum naar vestigingen van het Laboratorium, werd ik tezamen met mijn drie medewerkers ingedeeld in een groep waarvan Gerard de leiding kreeg. Mijn nieuwe behuizing in het oude Natuurkundig Laboratorium bestond uit een klein kamertje, een paar deuren verwijderd van het kantoor waar mijn chef zijn tenten had opgeslagen. Er was vanaf dat moment sprake van een regelmatig en dagelijks contact. In de periode waarin ik met mijn medewerkers druk bezig was het aantal programma's voor diverse gereedschapswerktuigen te schrijven, te verbeteren, te verfraaien en te onderhouden, was de omgang met mijn chef vertrouwelijk en cordiaal. Ik had de indruk dat Gerard initiatieven van mijn kant op prijs stelde. Dat bleek uit het feit dat ik alle ontwikkelingen van de software voor het ontwerp en de fabricage van TV-buizen zonder inmenging van zijn kant uit kon voeren. Dat gold eveneens voor mijn vertegenwoordiging in het APT Long Range Program. De situatie verslechterde echter op het moment dat ik mijn vleugels uit wilde slaan en andere projecten dan die welke uitsluitend met numeriek bestuurde apparatuur te maken hadden, wilde onderzoeken. Centraal daarbij stonden mijn pogingen het AED-systeem van MIT te installeren en toepasbaar te maken. Gerard had van die pogingen geen al te hoge dunk. Dat veranderde enigszins toen hij aanwezig was bij een voordracht die ik in Boston gaf over het gebruik van AED in combinatie met het visualiseren van de resultaten op interactieve grafische beeldbuizen. Ondanks dat, bleef de verhouding koel maar steunde mij bij mijn pogingen om een jaar lang op het MIT aan de verdere ontwikkeling van AED te kunnen werken. In die periode werd duidelijk dat Gerard aan een oogkwaal leed die moeilijk te genezen was. Mijn voorgenomen vertrek naar het MIT werd afgeblazen toen onze gezamenlijke directeur, prof. ir. Haringx, mij vroeg te blijven en als Gerard's ogen te gaan fungeren, een verzoek waarvan Schoenaker zelf niet op de hoogte bleek te zijn. Ik kwam toen in feite in het luchtledige terecht. Steun voor mijn AED-projecten kreeg ik nauwelijks en toen bleek dat er van een verdere uitzaaiing van dit veelbelovende programmeersysteem geen sprake was, verzocht ik Gerard om contact met de vice-president van Philips, dr. ir. Pannenburg op te nemen en hem te vragen onze inspanningen (ik werd in die tijd gesteund door twee andere research groepen die grote belangstelling in AED hadden) onder de aandacht van mogelijk andere belanghebbenden te brengen. Gerard weigerde dat te doen en stelde me voor dat ik daar zelf initiatieven voor diende te ontwikkelen. In een emotioneel, maar technisch goed onderbouwde brief aan dr. Pannenburg schetste ik de mogelijkheden van AED en het feit dat met AED belangrijke andere ontwikkelingen kosteloos tot onze beschikking konden komen. Ik noemde daarbij onder andere Dynamo en AEDPAC (een architectuur voor de analyse van elektronische componenten en systemen). Dr. Pannenburg antwoordde uitgebreid op mijn brief en stuurde een kopie ervan naar Schoenaker. Die kwam razend mijn kamer binnenstormen en verweet mij zijn gezag te ondermijnen. Het initiatief dat mij was aangeraden te ontplooiën, was in slechte aarde gevallen. Vanaf dat moment zweefde ik in de

organisatie. Ik kon feitelijk doen en laten wat ik wilde, maar besepte maar al te goed dat er van een goede samenwerking in het verband van de ploeg van Schoenaker geen sprake meer was. Mijn beoordelingen kelderden en ik vroeg mij af of het geen tijd werd een andere functie binnen Philips of daarbuiten te moeten zoeken. De oplossing kwam onverwachts. Dr. Pannenburg verzocht mij via de directeur van het Centraal Ontwikkelings Bureau van de onderneming, de mogelijkheid te onderzoeken de diverse CAD-activiteiten binnen Philips van een architectuur te voorzien en ik werd in de gelegenheid gesteld die mogelijkheid te onderzoeken. Het bleek dat Schoenaker was gevraagd of ik de juiste persoon voor een dergelijke opdracht was. Hij had daar negatief op gereageerd. Gelukkig werd zijn reactie niet serieus genomen en na het voltooiën van mijn onderzoek en het deponeren van een voorstel dat beoogde een speciaal architectuur-team in het leven te roepen, werd ik gevraagd dat team samen te stellen en daar als chef van te gaan fungeren. Mijn afscheid van de groep was pijnlijk. Ik gaf mijn ex-medewerkers en collega's een uitleg van mijn nieuwe functie en de daarin uit te voeren activiteiten en na afloop maakte Schoenaker nog een schampere opmerking. Omdat mijn nieuwe functie en de aangetrokken medewerkers allen in hetzelfde complex van het oude laboratorium een plaatsje kregen, kwam ik mijn oude baas natuurlijk van tijd tot tijd tegen. Ik deed mijn uiterste best om mijn omgang met hem onpersoonlijk, maar collegiaal voort te zetten. Daar kwam een eind aan toen ik naar het kantorencomplex van Philips aan de Boschdijk in Eindhoven verhuisde. Na mijn vertrek naar Hilversum vernam ik dat Schoenaker een einde aan zijn leven had gemaakt. Kennelijk had het verlies van zijn gezichtsvermogen hem zodanig gedeprimeerd, dat verder leven voor hem geen zin meer had. Ondanks de moeilijke perioden die ik met hem heb door heb moeten maken, heb ik mijn loopbaan ongeschonden en met nieuwe ervaringen kunnen vervolgen. De negatieve aspecten hebben als leidraad voor de toekomst kunnen dienen.

6.9 D.T. Ross

Douglas (Doug) Ross was in de vijftiger jaren de leider van een ontwikkelgroep van het Electronic Systems Laboratory van het MIT in Boston. De groep bouwde voort op het succes dat Doug had gehad met het concept van de eerste algemeen toepasbare programmeertaal APT (Automatically Programmed Tools) voor de vervaardiging van besturingscommando's voor numeriek bestuurd (en over het algemeen verspanende) gereedschapswerktuigen. Nadat APT via de Amerikaanse vliegtuigindustrieën ter beschikking kwam van de rest van de Amerikaanse (en later Europese en Japanse) industrieën, vervolgde de groep de ontwikkeling van hoogwaardige technieken die bij het ontwikkelen van softwaresystemen konden worden gebruikt. Het hart van deze ontwikkeling vormde AED. AED is een acroniem voor Algol Extension for Design en soms in de literatuur van die tijd ook wel vertaald als Automated Engineering for Design. De centrale AED-taal borduurde voort op Algol-60 en de ideeën die in internationaal verband leidden tot de eerste werkconferenties waarin de essenties van software engineering werden besproken, bediscussieerd, geformuleerd en toegepast. Ik maakte voor het eerst kennis met de mogelijkheden van AED tijdens een voordracht die Doug Ross in 1966 in Chicago hield. Die voordracht maakte deel uit van een APT Technical Meeting en via één van de medewerkers van Ross, Clarence Feldman, werd ik aan Ross voorgesteld. Die ontmoeting was niet bepaald ontspannend. Ross was kortaf in de weinige vragen die ik had en vertelde me maar weinig over de werkzaamheden en de voortgang van de ontwikkeling van AED. Tot op dat moment had ik met overwegend voorkomende en vriendelijke collega's in de Verenigde Staten te maken gehad. De persoon waar

ik kennis mee maakte, stak niet onder stoelen of banken dat hij niets voelde voor een aangenaam praatje. Zijn figuur boezemde een zekere afstandelijkheid in. Dat werd nog versterkt door zijn voorkomen. Kleiner dan de gemiddelde Noord-Europeaan, gekleed in een kostuum dat uit een vreemd-bruine pantalon, een zwart colbertje, een donkergrijs overhemd en een stropdas van rare makelij bestond, straalde vooral zijn lichaamstaal een grote mate van afgedwongen respect uit. De korte vijf minuten durende ontmoeting had mij echter duidelijk gemaakt dat een poging de kennismaking voort te zetten alleszins de moeite waard was. Die gelegenheid kreeg ik inderdaad het daarop volgende jaar. Doug Ross was bij die gelegenheid genegen mij verdere details over zijn AED-project te vertellen en stuurde me daarna in de richting van Clare Feldman voor meer details. Ik zag kans meer gedocumenteerde informatie te krijgen en in 1968 nodigde Ross me uit een jaar bij hem in zijn groep aan de verdere uitbouw van AED en de diverse systemen die rondom AED werden opgebouwd te komen werken. Met behulp van zijn adviezen zag ik kans een bestaande versie van AED en de op AED gebaseerde systemen, ondanks een embargo van het Amerikaanse Ministerie van Defensie, naar Nederland te expediëren en vanaf dat moment besteedde ik het grootste deel van mijn tijd aan de implementatie van AED. Ik kreeg daarbij ongelofelijk veel steun van Ross zelf die via de telefoon constant bereikbaar bleek en Philips een aantal malen bezocht. Tijdens die bezoeken hield hij lezingen voor een select gezelschap van het Natuurkundig Laboratorium en een paar kopstukken van de Centrale ISA. Het contact met Ross groeide uit tot een zeer vriendschappelijke relatie waarbij ik bij ieder bezoek aan Boston de gast van hem, zijn echtgenote en zijn drie dochters was. Intussen was op verzoek van adjunct-directeur Haringx van het Nat. Lab. mijn stage aan het MIT uitgesteld en later afgesteld. Tegelijkertijd verliet Ross met zijn groep het MIT en richtte een softwarefirma, SofTech, op. Die firma stelde zich ten doel AED verder te verspreiden en hoogwaardige softwaresystemen met behulp van AED te ontwikkelen. Ik deed dat binnen Philips met de ontwikkeling van FOURBAR en AEDBAR, interactief grafische programmatuur voor het ontwerp van stangenmechanismen, DUMPCO met behulp waarvan het geheugen van de IBM-360 computers kon worden ontrafeld en gelezen, en was verder behulpzaam bij de introductie en implementatie van AED op de P9200-computers van Philips. Een zeer nauwe samenwerking met Doug Ross en zijn medewerkers Jorge Rodriguez en Clare Feldman, stelde me in staat een bewijsvoering op te stellen waarmee kon worden aangetoond dat DUMPCO programmatisch gesproken correct was. Dat alles was echter onvoldoende om Philips over te halen meer tijd en inspanningen in deze belangrijke ontwikkelingen te steken. De ISA bleef een op IBM gericht beleid en door IBM geleverde software volgen en na een initieel uitbundige ontvangst door diverse groepen van het Nat. Lab., verkoelde de houding. Wat overbleef was een zeer vriendschappelijke relatie met het gezin van Doug Ross, het volgen van zijn meer theoretisch georiënteerde werkzaamheden, en het gezamenlijk beluisteren van de composities van Debussy en Ravel. Ik zal nooit vergeten hoe deze wetenschapper door Debussy's "La Mer" kon worden ontroerd. Behalve die collegiale vriendschap zijn mijn inzichten in de problematiek van de ontwikkeling van foutloze programma's door het werk van Doug enorm verdiept en dank ik een goed deel van mijn carrière aan deze uitzonderlijke figuur.

6.10 Dr. ir. H.J. Heijn

Dr. Heijn en ir. Selman kunnen als de ontwerpers en ontwikkelaars van de eerste computers van Philips worden beschouwd. Ze concipieerden en bouwden op het Natuurkundig Laboratorium

eerst de Peter (Philips Eenvoudige Tel- En Rekenautomaat) en daarna de Pascal en de Stevin, computers die hoewel langzamer, zeker als de vertegenwoordigers van de tweede generatie van computers konden worden gezien. Dat geldt zeker voor de daaropvolgende compleet getransistoriseerde versies van Pascal en Stevin. In mijn activiteiten als programmeur had ik weinig met deze voortrekkers te maken, behalve op die momenten waarop we klachten hadden over snelheid en betrouwbaarheid. Dat betekende dat ik, net zoals mijn collega-programmeurs, toch van tijd tot tijd met dr. Heijn en ir. Selman te maken kreeg. Verder ging mijn contact met deze twee eminente onderzoekers niet.

Tot mijn grote verbazing kreeg ik in 1970 een telefoontje van dr. Heijn met het verzoek om voor het Nederlands RekenMachine Genootschap (NRMG), deze organisatie als lid van Technische Commissie 5 van de IFIP (zie de appendix) te vertegenwoordigen. Mijn verbazing was groot want tot op dat moment waren mijn enige buitenlandse contacten die welke ik via het APT Long Range Program had opgebouwd. Maar daar scheen dr. Heijn goed van op de hoogte te zijn en als bestuurslid van het NRMG had hij kennelijk voldoende invloed om een mede-lid van het NRMG op die post voor te kunnen dragen. Ik nam de uitnodiging met beide handen aan en het bleek dat ik mijn chef, ir. Schoemaker, daarover niet behoefde te informeren want dr. Heijn had hem al van mijn benoeming via de directie van het Nat.Lab. op de hoogte gesteld.

De voordracht van dr. Heijn betekende dat ik vanaf dat moment als het ware internationaal werd ingezegend. Een actie die een groot deel van mijn verdere loopbaan heeft bepaald.

6.11 Francine Pfeiffer Cioffi

Op 22 september 1966 nodigde Ben Mittman, directeur van het Vogelback Computer Center van de Northwestern University in Evanston (bij Chicago) en voormalig vertegenwoordiger van het APT Long Range Program in Europa mij en een aantal andere Europeanen uit voor een genoeglijke avond. Wij waren allen betrokken bij de APT-programmeertaal en dat gold ook voor een paar medewerkers van het Research Institute van het Illinois Institute of Technology waar de ontwikkeling van APT plaats vond. Eén van die medewerkers was Arthur Pfeiffer, architect van de nieuwe APT IV versie van deze programmeertaal. Hij bracht Francine, zijn echtgenote met zich mee. Ik maakte bijna onmiddellijk contact met Francine en raakte onder de indruk van haar brede kennis, haar radicale politieke opvattingen en haar vrouwelijke charmes die een typisch mediterrane karakter hadden. We discussieerden over de internationale politiek, wisselden ervaringen uit die betrekking hadden op onze passie voor klassieke muziek en kregen daar tussendoor voldoende gelegenheid voor het uitwisselen van complimentjes. Ze vond mijn schoeisel (open sandalen) vermakelijk voor een vertegenwoordiger van een groot industrieel concern en ik vroeg me af (zonder dat haar op dat moment te vertellen) hoe ze in vredesnaam aan zo'n arrogante en duidelijk oer-conservatieve echtgenoot was blijven hangen. Op haar vraag of ik net als haar echtgenote een wiskundige was, antwoordde ik wat onnozel: "nee geen wiskundige, je kunt beter zeggen een verdwaalde dwaas". Een diepere inhoud had die opmerking absoluut niet, maar ze vond het vermakelijk en geestig en reageerde lachend: "I love you". Op dat moment had ik er nog geen begrip van dat een dergelijke uitdrukking honderden malen tijdens dit soort conversaties werd gepleegd en dat daar beslist geen geloof aan moet of kan worden gehecht. Ik deed dat echter wel en die uitdrukking die ik tamelijk letterlijk had opgezogen, zou mij de rest van mijn leven blijven volgen. Na deze cocktail party van Mittman en zijn echtgenote, volgden meer ontmoetingen met Francine gedurende de vele malen dat ik in mijn hoedanigheid als Philips

vertegenwoordiger in het APT Long Range Program naar de Verenigde Staten kwam. In het jaar na onze kennismaking werd Arthur Pfeiffer in Parijs gestationeerd, ontvingen mijn echtgenote en ik de familie Pfeiffer met hun twee kinderen Katie en Daniel bij ons thuis in Eindhoven, en brachten een tegenbezoek aan Parijs. De band tussen Francine en mijzelf bleef groeien.

Francine deed me, hoewel niet uitvoerig, verslag van haar verleden. Ze was het product van een Russische (beter Oekrainische) moeder, Lilian Kaufmann, en een Italiaanse vader, Anthony Cioffi en was geboren in New York op 4 augustus 1932. Na het doorlopen van de lagere school bezocht ze de High School in Boonton (New Jersey) en ontving haar diploma al op zestienjarige leeftijd. Dat was ook het moment waarop ze naar de Big Apple verhuisde en een eigen bestaan begon op te bouwen. Op jonge leeftijd trouwde ze met Bob Waltz die tien jaar ouder was. Dit huwelijk werd gesloten om Bob uit een benarde situatie met de Amerikaanse overheid te helpen. Details daarover heb ik niet. In 1956, na deel te hebben uitgemaakt van de groep die in Italië “Porgy and Bess” op de planken bracht, vervolgde Francine haar studie in de Scheikunde aan de Roosevelt Universiteit in Chicago en verkreeg haar baccaloraatsgraad in 1958. Er kwam een eind aan haar huwelijk met Bob Waltz en na een carrière als scheikundig analiste volgde in 1963 een huwelijk met Arthur Pfeiffer. Tijdens dat huwelijk werd de diagnose gesteld dat Francine aan multiple sclérose leed. Ze wist die ziekte met behulp van alternatieve methoden en geneesmiddelen te stabiliseren. Francine, een verwoede verzamelaarster van boeken, artikelen en informatie op het gebied van de geneeskunde, de psychologie, alternatieve geneeskundige methoden, muziek en de gastronomie, ontplooiëde zich als een bekwame “book dealer” die bij diverse gelegenheden boeken opkocht en dan doorverkocht aan tweede-hands boekhandelaren en boekwinkels. Daarnaast verkreeg ze na een gedegen opleiding een licentie om als therapeute te mogen fungeren. In die hoedanigheid was ik, nadat ze haar diploma hiervoor had ontvangen, haar eerste klant. Het grootste compliment dat ik haar bij een uur durende massage kon geven, was om halverwege de behandeling in een diepe slaap te verzeilen.

Het huwelijk met Arthur Pfeiffer bleek, evenals haar eerste huwelijk weinig succesrijk. Het werd in 1983 duidelijk dat een breuk niet uit kon blijven. De totale ontakeling van dat huwelijk vond begin 1985 plaats. In augustus van datzelfde jaar kwam ze me in Hilversum bezoeken en vanaf dat moment begon ze de belangrijkste plaats in mijn leven in te nemen. We trouwden in Moss Beach, Californië in 1988 op 20 maart, het astronomische begin van de lente, nadat zowel haar als mijn huwelijk het jaar daarvoor officieel was ontbonden. Bij het schrijven van deze herinneringen prijs ik me gelukkig Francine mijn deel-, lot- en echtgenote, kameraad en vriendin te kunnen noemen. Een slechter wordende gezondheid van zowel Francine als mijzelf vormt het enige obstakel in de weg die we gezamenlijk sinds 1985 zijn ingeslagen. Ik kom later op onze gezamenlijk gedeelde vreugdevolle en verdrietige momenten terug.

6.12 Dr. ir. A.E. Pannenburg

Dr. Pannenburg ruilde zijn positie als directeur van het Natuurkundig Laboratorium tegen het einde van de zestiger jaren in voor die van vice-president van (toen) Philips Gloeilampenfabrieken N.V. Ik heb het genoeg gehad dr. Pannenburg een aantal malen tijdens jaarlijkse bijeenkomsten van het Nat. Lab. en speciale symposia te horen spreken en kreeg het gevoel dat hij ieder onderwerp dat door de medewerkers van het Nat.Lab. werd bestudeerd, grondig kende. In mijn contacten met hem gedurende mijn functie als systeem architect van dr. Pannenburg's Computer Aided Design Committee (CCC) bleek dat hij aan een paar woorden en

een summiere uitleg voldoende had om er een zeer geanimeerd verhaal over af te kunnen steken. Behalve de geweldige intelligente bagage die deze man meebracht, maakte zijn verschijning de importantie van deze researchleider nog groter. Langer dan de gemiddelde Nederlander, een respect afdwingende stem, krachtige en ongedwongen lichaamsbewegingen onderstreepten zijn verschijning. Als voorzitter van de CCC was hij voor mij het voorbeeld van de wijze waarop vergaderingen die meestal door mensen met sterk uiteenlopende opvattingen werden bijgewoond, diende te worden geleid. Die vergaderingen vonden drie tot vier maal per jaar plaats. Een paar weken voor de geplande datum diende ik in een onderhoud van een half uurtje hem op de hoogte te stellen van de vorderingen en/of moeilijkheden in de diverse door de CCC gesteunde programma's en hem speciaal te wijzen op zaken die mogelijk tot controverses in de CCC konden leiden. Dat half uurtje dat dus zo'n vier maal per jaar plaats vond, was ondanks de ernst van de te behandelen materie, een uiterst plezierige aangelegenheid. In het gezelschap van deze man was er geen plaats noch reden voor enige vorm van spanning of nervositeit van mijn kant. Zijn optreden kenmerkte zich door zijn aanname dat de persoon of personen waarmee hij in contact kwam, hun zaken kenden. Moeilijkheden konden zonder enige schroom worden verteld en meestal wist dr. Pannenburg al bij voorbaat aanwijzingen te geven over de wijze waarop die moeilijkheden in de CCC-vergaderingen of bij andere gelegenheden konden worden opgelost of geneutraliseerd. De enige aanvaring die ik tijdens een CCC-vergadering met hem had, was na de vergadering onmiddellijk vergeten en hij scheen aan te nemen dat ik zelf, zonder hem daarover apart aan te moeten spreken, wel voor het gladstrijken van gerezen controversies kon zorgen. De zeven jaar die ik op die wijze in de schaduw van deze hoogst begaafde onderzoeker, manager en concernleider heb doorgebracht, zijn zonder meer de meest boeiende van mijn loopbaan bij Philips geweest. Op welke wijze hij zijn keuze op mij heeft laten vallen, ondanks het negatieve advies ten aanzien van de aangeboden functie die hij van mijn directe chef heeft gekregen, is me nooit duidelijk geworden. Ik vermoed dat dr. Pannenburg dat soort adviezen eigenlijk niet nodig had en dat een negatief oordeel voor hem meer zegde over de persoon die een dergelijk oordeel velde, dan de noodzaak daar serieus op in te moeten gaan.

6.13 Gloria Ray Karlmark

Gloria Cecelia Ray was geboren 26 September.1942, in Little Rock, Arkansas. Zij was 14 jaar oud toen zij de Junior High School in Dunbar beëindigde en meldde zich aan met het doel haar educatie aan Central High School in Little Rock te vervolgen. Met acht andere Afrikaans-Amerikaanse studenten kreeg Gloria Ray naam als de zogenaamde "Nine of Little Rock", negen jonge mensen die voor het eerst in de geschiedenis van de Verenigde Staten zich in een Zuidelijke Staat inschreven aan een geheel door blanken bevolkte middelbare school. Ze werd, evenals de andere acht, getreiterd door de kleurloze studenten die haar met scheldnamen beschimpten, bespuugden, haar bezittingen vandaliseerden, haar een flesje met water in de ogen wierpen en suggereerden dat het zoutzuur was, en haar zelfs van een marmeren trap duwden. Ze was echter, evenals de anderen, vastbesloten om het schooljaar te beëindigen. De bedreigingen gingen uiteindelijk zo ver dat President Eisenhower uiteindelijk, maar schoorvoetend, de Nationale Garde mobiliseerde en duizenden soldaten opdracht gaf de negen kinderen te beschermen. Haar moeder, een Sociologe die voor de Staat van Arkansas werkte, werd ontslagen door de racistische gouverneur Faubus toen zij weigerde Gloria van Central High terug te trekken. Het daarop volgende jaar toen alle openbare hoge scholen in Little Rock gesloten bleven, vertrok de familie

Ray naar Missouri waar haar moeder werkgelegenheid had kunnen vinden, en Gloria een recentelijk geïntegreerde school bezocht. Ze behaalde daar haar diploma waarna ze zich inschreef aan het Instituut van Illinois van Technologie (ITT) in Chicago. Zij behaalde in 1965 het baccalaureaat diploma in Chemie en Wiskunde. In 1966 huwde Gloria Ray met Krister Karlmark. Hetzelfde jaar werd lid zij van het Research Instituut van IIT en werkte mee aan de ontwikkeling van het APT IV project. In 1970 vond Gloria emplooi bij Noordse Laboratorium van IBM in Zweden en werkte daar als Systeemanalist en Technisch Schrijver. Na het behalen van het diploma van octrooi-procureur in Stockholm in 1977 werkte Gloria Karlmark tot 1981 als Europese Octrooigemachtigde van het Octrooi- en Patentbureau van IBM. Ze werd in 1981 door N.V. Philips Gloeilampenfabrieken aangetrokken als Technisch Documentatiespecialist van het ARCADE-project.. In 1979 lanceerde ze met mij het tijdschrift “Computers in Industry” en werkte daarna als hoofdredacteur aan genoemd tijdschrift. Na 1985 werkte ze voor Philips Telecommunicatie Industrie in Hilversum en de Hoofdindustrialiegroep Licht in Eindhoven. Ze ging in 1994 met vervroegd pensioen.

Ik leerde Gloria in 1967 kennen toen ik als technisch vertegenwoordiger van het APT Long Range Program de ontwikkeling van een nieuwe versie van APT, APT IV, in Nederland installeerde. Al snel werd duidelijk dat ik met een unieke persoonlijkheid te maken kreeg, namelijk iemand die als jonge teenager niet had geschroomd om in de voetsporen van Rosa Parks en Marten Luther King een belangrijke rol in de strijd tegen de segregatie van de Afrikaans-Amerikaanse minderheid te gaan spelen.. Ik moet bekennen dat ik emotioneel sterk onder de indruk kwam van die strijd en de nimmer aflatende hetze tegen de “Negen van Little Rock” en de wijze waarop deze jonge mensen hun ideaal om deel uit te kunnen maken van een geïntegreerde samenleving, uitdroegen. In 1974 ontmoette ik Gloria opnieuw tijdens een wereldcongres van IFIP in Stockholm en toen ik een paar jaar later een hoofdredacteur zocht voor een nieuw te starten tijdschrift, nam ik contact met Gloria en tezamen vonden wij Elsevier bereid een dergelijke technisch en computer gerichte publicatie uit te gaan geven. Toen kort daarna bleek dat IBM de octrooi-activiteiten in Zweden ging beëindigen en haar baan bij IBM overbodig werd, raadde ik Gloria aan naar de positie van documentatie-expert voor het Arcade-project te solliciteren. Ze werd in 1981 aangenomen en werkte in die hoedanigheid eerst in Brussel en later in Hilversum aan dit project. Bij de overgang van PTI naar AT&T bleef Gloria deel uitmaken van de Philips-familie en zette haar inmiddels aangepaste werkzaamheden in Hilversum en Eindhoven voort. Twee zaken die met Gloria te maken hebben, moet ik als zeer spijtig karakteriseren. In de eerste plaats was dat de affaire die ik met haar, na het instorten van mijn huwelijk met Elly Goemaat, startte. Ik kan die affaire moeilijk anders dan als teleurstellend karakteriseren. Het enig positieve aspect dat deze affaire opleverde bestond uit het seksuele contact en ik meen aan te mogen nemen dat dat ook voor Gloria gold. Voor het overige blonk de affaire uit door frustraties, communicatieproblemen, conflicten betreffende de zorg voor elkaar enzovoort. Ik voelde me gedwongen de affaire in 1985 te beëindigen en had de indruk dat na de eerste schrik Gloria zich spoedig van deze breuk herstelde. Het tweede probleem bestond uit de nonchalance waarmee Gloria haar werkzaamheden verrichtte. Ze nam het niet erg nauw met de werktijden en droeg nauwelijks bij aan de voltooiing van de documentatie, een taak waarvoor ze specifiek was aangenomen. Ik moet bekennen dat de opsplitsing van PTI en de start van de Joint Venture met AT&T waarbij Gloria aan PTI verbonden bleef, mij zeer welkom was. Toch heeft de relatie met Gloria mij de ogen verder geopend voor de noodzaak al het mogelijke te doen om de

emancipatie van de vrouw in onze samenleving te versterken en te bespoedigen en daar een actieve rol in te spelen. Voor dat inzicht blijf ik Gloria dankbaar. Ondanks het fiasco van onze relatie blijft ze echter in mijn herinneringen voortleven als een heldhaftige voorvechtster en vertegenwoordigster van de rechten van de gekleurde minderheden in de Verenigde Staten.

6.14 Prof. dr. T. Williams

Nadat ik door dr. Heijn als vertegenwoordiger voor Nederland in Technische Commissie 5 (Computer Applications Technology) van de IFIP (International Federation for Information Processing) was aangewezen, volgde in Augustus 1971 in Ljubljana mijn eerste ontmoeting met de voorzitter van deze TC. Prof. Ted Williams (naamgenoot van een beroemde honkbalspeler in de VS) was afkomstig van de Purdue University, gevestigd in Lafayette Indiana. Hij was een specialist in besturingssystemen en had als zodanig ook een belangrijke positie in de IFAC, de International Federation for Automatic Control), verworven. Die eerste ontmoeting vond plaats in een conferentiekamertje van het complex waar het tweede Wereld Congres in de Informatie Technologie werd gehouden. Behalve prof. Williams waren dr. Joseph (Joe) Hatvany en prof. Li afkomstig uit respectievelijk Hongarije en de Verenigde Staten, bij deze eerste vergadering van IFIP TC5 aanwezig. Prof. Li werd aangewezen als voorzitter van Werkgroep 1 van TC5, een werkgroep die zich bezig diende te houden met verkeersproblemen. Aan mijzelf en dr. Hatvany werden de werkgroepen 2 (CAD) en 3 (CAM) toegewezen. Er werd mij tevens verzocht een eerste werkconferentie over het aan mij toegewezen onderwerp te organiseren. Prof. Williams, een lange en tamelijk zwijgzame en uiterst conservatief denkende figuur, bleek een opmerkelijk slechte redenaar te zijn. Zijn rapportages aan onder andere de top van IFIP, blonken daarnaast uit door een overmaat aan details en herhalingen. Die eerste ontmoeting met hem was niet bepaald een ontboezeming en strookte niet erg met het beeld dat ik zelf van de Amerikaanse educatieve voormannen had. Joe Hatvany daarentegen was niet alleen goede prater, hij barstte van de ideeën en de ploeg die hij op het Automatie Instituut in Boedapest aanstuurde, had een grote bekendheid gekregen.

Die eerste opdracht van Ted Williams leidde inderdaad tot een werkconferentie over de fundamente van CAD, die ik in 1972, tezamen met collega dr. Reindert Wielinga in Eindhoven organiseerde. Behalve Ted Williams waren er een dertigtal CAD-experts uit diverse landen aanwezig. Ondanks mijn eigen schuchtere pogingen om de vergadering in goede banen te leiden, bleek dat de expertise van de leden van het gezelschap zo groot was dat ze die leiding echt niet nodig hadden. De vergadering en de resultaten ervan werden goed ontvangen en ik had mijn eerste schrede gezet op het pad naar een belangrijke plaats in de CAD-wereld. In de twee daaropvolgende jaren vond een drukke correspondentie met voorzitter Williams plaats en begeleidde ik hem naar een (overigens beperkt) aantal vergaderingen van de top van IFIP, de General Assembly. Mijn rapportage over de diverse symposia, werkgroepvergaderingen en andere geplande activiteiten werden onverkort in de verslaggeving van Williams opgenomen en ondanks mijn vrees dat Williams nu niet bepaald uitblonk in het uitdragen van een sterke en krachtdadige persoonlijkheid, begon de Technische Commissie een goed aanzien bij de overige Technische Commissies te krijgen. Deze samenwerking met Williams en mijn voorzitterschap van de CAD-werkgroep duurde tot 1974 toen ik, compleet in beslag genomen door mijn nieuwe functie als systeem architect voor CAD in Philips, het voorzitterschap aan een collega-werkgroep lid moest overdragen. Mijn activiteiten in TC5 bleven tot 1977 beperkt tot het bijwonen van de door

Williams geplande TC-vergaderingen. In 1977 moest Williams in verband met het feit dat hij het voorzitterschap zes onafgebroken had uitgevoerd, aftreden. Hij stelde tijdens een TC-vergadering in Toronto mij als zijn opvolger voor. Vanuit Canada moest ik dr. Pannenborg en mijn administratieve chef, dr. Romeijn, om toestemming vragen. Die kwam per kerende post (in dit geval telefoon). Williams droeg de voorzittershamer aan mij over en vanaf dat moment nam Ted Williams als vertegenwoordiger voor de Verenigde Staten zijn positie als gewoon lid van TC5 in. Ik nam de wijze waarop hij het beleid van deze Commissie in de General Assembly van IFIP presenteerde in grote lijnen over, maar in de volgende zes jaren van mijn termijn begon ik dat lichaam agressiever dan Williams dat had gedaan, toe te spreken en eisen te stellen voor wat betreft de vele verslagen en boekwerken die we produceerden en de gelden die ik daarvoor nodig had. Williams bleef de nu door mij georganiseerde conferentie, werkgroepvergaderingen en specifieke symposia die vaak in combinatie met commissies van de IFAC werden georganiseerd, bijwonen en ik kon steeds op hem rekenen indien zijn invloed voor het verkrijgen van steun of financiële middelen onontbeerlijk waren. Na mijn aftreden in 1983 kruisten onze wegen elkaar weer. Nu in verband met de ontwikkelingen van CIMOSA en een identieke aanpak van de Universiteit waar Williams nog steeds doceerde. Ik kwam in die periode een aantal malen direct met hem in aanvaring. Dat was het gevolg van het feit dat Williams er op stond dat hij een internationaal gezelschap dat een aantal concepten bestudeerde die veel op het CIMOSA-architectuur leken, wenste te leiden. Ik betoogde dat hij geen neutrale voorzitter van deze groep kon zijn omdat hij betrokken was bij de promotie van zijn eigen product. Een laatste bijeenkomst vond in mijn woonplaats in Willits in de winter van 1993 plaats. Een poging om voor een aantal controverses en diverse geschilpunten oplossingen te vinden, hadden succes. Althans voor zover het in de ogen van de deelnemers leek. Een door Williams geschreven verslag maakte echter in het geheel geen melding van de diverse compromissen die waren bereikt. Vanaf dat moment heb ik geen direct contact meer gehad met de man die na Douglas Ross en dr. Heijn verantwoordelijk was geweest voor mijn activiteiten in internationaal verband. De zes jaren waarin ik de positie als voorzitter van TC5 had bekleed, behoorden tezamen met mijn functie als CAD-systeemarchitect tot de meest vruchtbare en boeiendste jaren van mijn loopbaan.

6.15 Prof.dr. J. Hatvany

Mijn eerste kennismaking met Joe Hatvany vond dus plaats in augustus 1971 in Ljubljana waar we de eerste officiële bijeenkomst van IFIP's Technische Commissie 5 (Computer Applications in Technology) bijwoonden. Joe werd daar verantwoordelijk voor het onderwerp CAM en ik moest CAD voor mijn rekening nemen (zie ook 6.14). Na Ljubljana ontmoetten we elkaar regelmatig en werkten gezamenlijk aan de verdere voortgang van het gebruik van deze twee disciplines. Die ontmoetingen vonden meestal plaats in het kader van door IFIP, IFAC en later ook IIASA¹ georganiseerde symposia, werkvergaderingen of congressen. Joe's kennis in een zeer groot aantal specifieke onderwerpen die direct met CAD en CAM te maken hadden, steunden mijn eigen initiatieven en hielpen mij eveneens in de uitoefening van mijn functie(s) bij Philips en Philips Telecommunicatie Industrie. Ik bewonderde zijn nimmer aflatende inspanningen betere relaties tot stand te brengen tussen de professionele beoefenaren van ons vakgebied in de landen

¹IIASA is het acroniem voor International Institute for Applied Systems Analysis

die tot het toenmalige Oost- en Westblok in Europa behoorden. Mijn grote waardering voor die houding en Joe's inspanningen moet worden geplaatst tegen de achtergrond van zijn detinering gedurende de periode 1948 tot 1956. Veel heeft deze overtuigde communist en Marxist over deze internering niet losgelaten, anders dan de opmerkingen dat die eerste communistische periode voor veel partijgenoten dramatisch is geweest. Ook bleek dat hij na zijn vrijlating in 1956 gedwongen werd met een partijgenote een huwelijksverbintenis aan te gaan. Toch kreeg Joe na het verlopen van de opstand in 1956 een grote vrijheid om zijn beroep (informatie technoloog) uit te oefenen, gastcollege's in onder andere Frankrijk te geven, en een groot aantal congressen en symposia bij te wonen. Ik voelde me eveneens sterk aangetrokken door de sociale bewogenheid van deze alom geaccepteerde "communist" en we verzeilden na onze normale werkzaamheden vaak in lange en geest-verrijkende discussies. Het simpele feit dat vrije en onbelemmerde discussies met een aanhanger van het communistische systeem mogelijk was geworden, bewees mij dat politieke ideologieën, en speciaal die welke in de vroegere Oostblok-landen werden aangehangen, openlijk konden worden aangevallen. Zelfs in de bijeenkomsten die in Boedapest werden gehouden.

Gedurende een vergadering in mei 1975 waren we beide betrokken in de organisatie van een internationale CAM-conferentie. Bij die gelegenheid vond er een ernstige aanvaring tussen ons plaats. Joe steunde de Japanse uitnodiging een gerenommeerde expert tijdens de opening van die conferentie een lezing te laten geven over de voordelen van de "onbemande fabriek". Omdat die conferentie in Glasgow zou worden gehouden, nam ik een tegenovergestelde positie in. In die periode werd het industriële leven rondom de Clyde rivier in Schotland getroffen door veel sluitingen van de scheepsbouwindustrieën en raakten veel werknemers "overbodig". Het conflict was emotioneel en aangezien ik geen steun vond in mijn opinie kon ik weinig anders doen dan mijn ontslag als lid van het organiserende comité aan te bieden. Tot mijn verrassing en grote teleurstelling ontving ik drie weken later een brief van Joe. In die brief legde hij zijn standpunt uit, haalde fel uit naar het kapitalistische systeem dat volgens hem verantwoordelijk was voor de sluitingen en concludeerde dat, gezien de discussies die we in het verleden hadden gevoerd, mijn inzichten meer in overeenstemming waren met die welke in de communistische landen opgang deden dan die van de landen van het Westelijke blok. Volgens hem was ik een volgzaam lid van een uitbuitend systeem en had ik mij dienstbaar gemaakt aan de opvattingen die mijn kapitalistische broodheer er op na hield. Ik had die brief compleet kunnen negeren, ware het niet dat Joe's schrijven door het veiligheidsbureau van Philips was onderschept en gelezen. Er volgden twee moeilijke weken waarin ik mijn relaties met Joe en andere collega's uit de communistische landen in een aantal interviews die ik met de leden van dit bureau had, moest verdedigen. Mijn geloof in een professionele vriendschap had een enorme deuk gekregen en gedurende een tweetal jaren vermeed ik ieder contact met hem. Echter, nadat ik in 1977 was benoemd tot voorzitter van de technische commissie van IFIP die eveneens verantwoordelijk was voor het werk dat in de CAD- en CAM-werkgroepen werd uitgevoerd, was het vermijden van ontmoetingen met Joe onmogelijk geworden. Langzaam aan werden de contacten weer aangehaald. Over het incident van de brief hebben we nimmer een woord gewisseld. Toch was Joe's houding veranderd. We vermeden beide discussies waarin politieke thema's aan de orde konden komen en richtten ons uitsluitend op dat waar we beide de meeste interesse in hadden: de informatietechnologie, filosofie en de Hongaarse schrijver Arthur Koestler. Het had er alle schijn van dat onze professionele vriendschap een nieuwe basis had gevonden.

In 1982 vertelde Joe me dat hij aan een ongeneeslijke ziekte leed. Dit zou normaal gesproken hem sterk in zijn activiteiten belemmeren. Maar dat bleek niet het geval te zijn. In het jaar dat op deze mededeling volgde, bleef hij lezingen geven aan experts en studenten en het was een groot genoegen dat ik hem als ere-voorzitter van het eerste internationale CAPE-congres in 1983 in Amsterdam als gastspreker kon introduceren. Zijn alom geprezen lezing “Dreams and Nightmares” is onnoemelijk vaak door andere schrijvers aangehaald en in veel artikelen is naar die voordracht gerefereerd.

Samen met Francine bezocht ik in 1985 Joe en zijn tweede echtgenote (een huwelijk dat niet door de Staat was opgelegd) bij hem thuis in Boedapest. Het was een emotioneel en onvergetelijk weerzien. Joe legde ons zeer gedetailleerd uit hoe de medische wereld in Hongarije pogingen ondernam om zijn ziekte met behulp van biomedische toepassingen tot staan te brengen. We scheidden, beide in de hoop dat het onvermijdelijke kon worden voorkomen.

Joe stierf in 1986. Hij stortte tijdens de presentatie van een lezing in Boston in. Tot aan vandaag heb ik moeite me te moeten realiseren dat Joe er niet meer is. Mijn ervaring leert mij echter dat mijn relatie met deze buitengewone academicus er eentje was die men op dit moment maar weinig meer tegenkomt en maar zelden uitgroeit tot het niveau dat door Joe en mij is ervaren. Hem te hebben gekend en met hem te hebben gewerkt is een groot voorrecht geweest.